

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
EESTI KEELE OSAKOND

Siim Karnõ

EESTI KEELE RIIGIEKSAMI KIRJUTAMISOSA ESIMESE JA TEISE HINDAJA
ÕIGEKEELSUSVIGADE MÄRKIMISE ERINEVUSED

Magistritöö

Juhendaja dotsent Külli Habicht

TARTU 2015

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Eesti keele riigieksam	6
1.1. Eesti keele riigieksamist üldiselt.....	6
1.2. Eksami hindamine.....	8
1.2.1. Eksamikirjandi õigekeelsuse hindamine	9
2. Eesti kirjakeele norm	11
2.1. Emakeele Seltsi keeleteimkond	11
2.2. Eesti kirjakeele normi problemaatilisi kohti.....	12
2.3. Eesti kirjakeele normi ja normingumuutuste seos eesti keele riigieksamiga	14
3. Analoogia	17
3.1. Analoogia mõistest.....	17
3.2. Analoogia avaldumine.....	18
3.3. Analoogia eesti keeles	20
4. Eesti keele riigieksami kirjutamisosa esimese ja teise hindaja õigekeelsusvigade märkimise erinevused	20
4.1. Uurimismetoodika ja materjal	20
4.2. Algustäheortograafia	24
4.3. Kokku- ja lahkukirjutamine.....	30
4.4. Morfoloogia	39
4.5. Interpunktsioon	41
Kokkuvõte	50
Kirjandus	55

SISSEJUHATUS

Siinses magistritöös uuritakse õigekeelsusküsimusi ning teemaks on eesti keele riigieksami kirjutamisosa esimese ja teise hindaja õigekeelsusvigade märkimise erinevused.

Teema on aktuaalne, sest eesti keele riigieksami tulemusest sõltuvad õpilase jaoks edasised valikuvõimalused (nt pääs ülikooli). Kuna kirjandi sisuosa ja stiili hindamine on küllaltki subjektiivsed hindamisaspektid, peaks õigekeelsusvigade hindamine olema objektiivne ning lähtuma riigieksami hindamisjuhendi põhjal kehtivast kirjakeele normist. Kahjuks tegelikkuses see alati nii ei ole. Eesti keele riigieksamitöodes võib mõnikord märgata esimese ja teise hindaja õigekeelsusvigade paranduste erinevusi (innove.ee). Lisaks on sinne töö aktuaalne ka riigieksamikirjandite hindajate seisukohast, sest uurimuse tulemustega arvestamine võimaldab neil oma tööd efektiivsemaks ja ühtlasemaks muuta. Uurimus on aktuaalne ka seetõttu, et sellist hindajate veaotsustustele keskenduvat analüüsi pole teadaolevalt varem üliõpilastööna tehtud.

Peamine erinevus õigekeelsusvigade märkimisel seisneb selles, et esimene hindaja ei ole märganud kõiki normingust hõlbivaid juhtumeid, harvem on normingust hõlbiva veaotsuse teinud ka teine hindaja. Seetõttu ongi magistritöö üheks eesmärgiks välja selgitada, missugustes õigekeelsusvaldkondades on esimese ja teise hindaja veaotsustused erinevad ning mis võib lahkavamusi põhjustada. Lisaks selgitatakse välja, kui paljudes töodes on väär parandus jäänud viimaseks paranduseks ning kui paljudes töodes on teine hindaja esimese hindaja väärarvustuse korrigeerinud.

Siinsel tööil on ka keelekorralduslik eesmärk, sest eesti keele riigieksamitööde hindajate probleemkohad tekitavad eeldatavasti küsimusi ka teiste keelekasutajate jaoks. Seega tuleks hindajate õigekeelsusvigade märkimise lahkavamuste valdkondi jälgida pidevalt

ka tegelikus keelekasutuses, et tulevikus vajaduse korral kehtivat kirjakeele normingut muuta ning rööpsusi aktsepteerida.

Magistritöö praktiliseks väljundiks on võimalus tutvustada analüüsi tulemusi nii riigieksamitööde hindajatele kui ka tegevõpetajatele, et vähendada varieeruvust õigekeelsusvigade märkimisel. Samuti on tegevõpetajatel võimalus siinses töös esile toodud vigadest hoidumiseks nendele emakeeletundides rohkem tähelepanu pöörata.

Töö koosneb kahest suuremast osast: teoreetilise tausta kirjeldusest ning empiirilisest analüüsist. Taustaosas käsitletakse eesti keele riigieksami olemust, eesti kirjakeele peamisi probleemkohti ning kirjakeele normi seost eesti keele riigieksamiga. Samuti leiab teoreetilise tausta peatükis käsitlemist analoogia kui keelt korrastav mehhanism, mis avaldab mõju ka õigekirjareeglite tõlgendamisele ja rakendamisele. Empiirilises osas analüüsitakse kirjandite esimese ja teise hindaja õigekeelsusvigadesse suhtumise erinevusi.

Empiirilise osa jaoks valiti kirjandid 2012. aasta ja 2014. aasta kirjandite korpusest. Selleks vaadati läbi kõik korpuses olevad 2014. aasta kirjandid (151 kirjandit) ning lisaks otsiti materjali juurde 2012. aasta kirjanditest (250 kirjandit). Kirjandite korpus on üks emakeeleõppja korpuse (EMMA) allkorpusi. EMMA korpus (<https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>) on Eesti kooliõpilaste keelekasutuse uurimiseks loodud elektrooniline tekstikogu. Tekstide kogumisel on arvestatud tööde autorite emakeelt ning vanuselist ja piirkondlikku eripära. Korpus koosneb neljast allkorpusest: eksamikirjandid, koolikirjandid, võistluskirjandid ning põhikooliõpilaste kirjandid.

Kokku otsiti õigekeelsusvigade paranduste erinevusi 401 eksamikirjandist. Kogutud õigekeelsusvigade märkimise erinevuste põhjal on veatüübid jagatud nelja materjali spetsiifika põhjal kujunenud valdkonda: algustäheortograafia; kokku- ja lahkukirjutamine; morfoloogia ning interpunktsioon. Et *võib-olla* / *võib olla* kokku- ja lahkukirjutamine valmistas töödes hulgaliselt probleeme, vaadatakse nende keelendite kokku- ja lahkukirjutamist eraldi alljaotises. Valimi keelenäidete analüüsimisel

arvestati, et 2012. aasta kirjakeele norm erines mõnevõrra 2014. aasta kirjakeele normist.

Siinsesse töösse koondatud õigekeelsusvigade märkimise erinevused peaksid ühtlasi avama tänapäeva eesti kirjakeele enim varieeruvad ja raskesti mõistetavamad valdkonnad, sest riigieksamitööde analüüsitavaid vigu on vähemalt ühel juhul korrektsena aktsepteerinud kvalifitseeritud keelekasutaja (riigieksamitöö hindaja).

Eesti keele riigieksamitööde sagedamaid kokku- ja lahkukirjutamisvigu on varem analüüsinud Inger Pürjema oma magistritöös (2014). Sealses töös ei ole aga tähelepanu pööratud hindajate paranduste erinevusele, kuivõrd analüüsitakse üldiselt eesti kirjakeele kokku- ja lahkukirjutamise probleeme, tuginedes eesti keele riigieksamitööde materjalile. Eesti keele riigieksamitööde õigekeelsusvigade paranduste erinevusi pole aga siiani magistritöös uuritud. Analoogianähtustega, mis on siinse töö keskseks teoreetiliseks taustaks, on rahvusvahelises keeleteaduses tegelenud Lyle Campbell, Joan Bybee jt. Eesti keeleteaduses on analoogia mõjul tekkivaid keelesiseseid variatsioone uurinud Mati Hint, Martin Ehala jt.

Magistritöö on jagatud nelja peatükki. Esimeses peatükis käsitletakse eesti keele riigieksami olemust ja õigekeelsusvigade hindamist. Teises peatükis keskendutakse eesti kirjakeele normi mõistele ning kirjakeele normi seosele eesti keele riigieksamiga. Kolmandas peatükis antakse ülevaade analoogiast kui ühest põhilisest mehhanismist, mis mõjutab hindajate tõlgendusi kehtivatesse normingutesse suhtumisel. Töö neljandas peatükis analüüsitakse eesti keele riigieksamitööde õigekeelsusvigade märkimise erinevusi, et jõuda selgusele, missugused õigekeelsusvaldkonnad valmistavad vigade märkimisel enim varieeruvust ning mis on erinevate tõlgenduste eeldatavad põhjused.

1. EESTI KEELE RIIGIEKSAM

Eesti Vabariigis peavad gümnaasiumi lõpetamiseks sooritama kõik õpilased kolm kohustuslikku riigieksamit. Riigieksamid toimuvad kord aastas ühel ja samal ajal üle kogu Eesti. Kohustuslikud riigieksamid tuleb sooritada eesti keeles või eesti keeles teise keelena, matemaatikas ja võõrkeeles. (Innove 2014)

1.1. Eesti keele riigieksamist üldiselt

Alates 2012. aastast on eesti keele riigieksamil uus vorm. Kui varem oli riigieksamiks vaid kirjand, siis praegune eesti keele riigieksam koosneb kahest osast: tekstimõistmisest ja tekstiloomest. Kirjutamisosa põhiidee on sama nagu varemgi, muutunud on kirjandis nõutud sõnade arv ning konkreetseid teemasid enam ette antud ei ole. Lisandunud on lugemisülesanded. Eksamitöö sisaldab 4–6 kuni 1000sõnalist komplekti alustekstidega, iga alustekst koosneb 1–3 tekstist. Eksaminandil tuleb tekstide põhjal lahendada ülesanded ning vastata küsimustele (3–4 küsimust/ülesannet, iga küsimuse/ülesande vastus 50—100 sõna). (Hennoste 2011)

Innove koduleheküljel leiduva riigieksami eristuskirja järgi kontrollitakse riigieksamiga õpilase tekstimõistmis- ja tekstiloomes oskust ehk funktsionaalset kirjutamis- ja lugemisoskust. Eksamiga mõõdetakse, kuidas abiturient suudab lugeda, mõista, analüüsida, tõlgendada ja luua tekste; loovalt ja kriitiliselt mõelda ning arutleda; kuidas ta oskab end kirjalikult väljendada; on omandanud eesti normikirjakeele; teadvustab eesti keele süsteemi ja eripära ning on omandanud õppekava üld- ja valdkonnapädevused. (Innove 2014)

Eksamitöö paneb kokku riigieksameid ettevalmistav komisjon, kuhu kuuluvad gümnaasiumiõpetajad ning ülikoolide õppejõud. Materjal, mille põhjal lõplik eksamitöö koostatakse, pärineb õpetajatelt ja kõrgkoolide õppejõududelt. (Hennoste 2011)

Uus riigieksami vorm on leidnud nii poolt- kui ka vastuargumente. Tartu ülikooli õppejõud ning keeleteadlane Tiit Hennoste on väitnud, et kirjand kui tekstiliik pärsib loovat mõtlemist ning kirjutamine on raske, kuna tööl puudub kindel adressaat. Samuti on Hennoste leidnud, et akadeemiliste žanrite loomisel jäävad üliõpilased hätta, kuna neil puuduvad eri tekstide loomise oskused. Ta on koguni väitnud, et varasemast riigieksamivormist pole olnud mingisugust kasu. (Hennoste 2012) Kersti Lepajõe on oma doktoritöös väitnud, et kirjandi kirjutamise traditsioon on kinnistanud kirjandi kui tekstiliigi ning õpilastel on raskusi muude tekstiliikide loomisega, kuna koolitunni kirjand ei pruugi õpilast ette valmistada muude tekstide loomiseks. Emakeeletunnis õpitakse seda, mida eksamil hinnatakse ehk kirjandi kirjutamist. (Lepajõe 2011: 125—126) Vanalinna Hariduskolleeegiumi eesti keele ja kirjanduse õpetaja Tiina Veismanni hinnangul pole uuenenud eksamivormiga leitud lõpueksamiks paremat vormi. Veismanni järgi on riiklik eksamivorm küll muutunud, kuid kirjand kui eksamivorm pole kuhugi kadunud. Kirjandi nõutav pikkus on küll vähenenud, kuid kirjutamistingimused on seejuures raskemaks muutunud, kuna kirjandi kirjutamine on kombineeritud lugemisülesannetega. (Veismann 2012) Samas on ka Innove eesti keele riigieksami 2012. aasta analüüsis välja toonud tõsiasja, et uuenenud eksamivorm on vanaga võrreldes mitmekülgsem ja nõudlikum (Innove 2012). SA Innove eesti keele ja kirjanduse peaspetsialist Pille Reins on siiski väitnud, et uus eksamivorm on end õigustanud ning tulemused on muutunud paremaks. Peaspetsialisti arvates võimaldab uus vorm näidata eksaminandil oma teadmisi paremini, kuna selleks on rohkem võimalusi, nt puudulikku tekstilooimeoskust võib kompenseerida parem tekstimõistmise oskus. (Reins 2014)

Praeguse eesti keele riigieksami puuduseks on kõigi gümnaasiumi lõpetamiseks nõutavate osaoskustega mitte arvestamine. Gümnaasiumi riikliku õppekava eesti keele ja kirjanduse valdkonnaraamatus on välja toodud, et eesti keele oskus tähendab eesti kirjakeele valdamist keele nelja osaoskuse (lugemine, kirjutamine, kõnelemine ja kuulamine) valdkonnas (Valdkonnaraamat: 5). Eesti keele riigieksamitöös kontrollitakse vaid lugemis- ja kirjutamisoskust. Nii on välja jäetud kõnelemise ja kuulamise kontrollimine. Samuti erineb praeguse eesti keele riigieksami ülesehitus

Euroopa keeleõppe raamdokumendis sätestatavatest nõuetest, kuna keeleõppe raamdokumendi kohaselt koosneb suhtlusoskus kolmest peamisest osast: keelepädevusest (sõnavara-, grammatika-, semantika-, fonoloogia-, ortograafia-, ortoepiapädevus); sotsiolingvistilisest pädevusest (sotsiaalsete suhete keelelised tähistajad, viisakusreeglid, rahvatarkuse ütlused, registrierinevused, murre ja aktsent) ning pragmaatilisest pädevusest (diskursus-, funktsiooni-, kompositsioonipädevus). (EKR 2007: 114—125) Raamdokumendis sätestatud nõuete kohaselt eesti keele riigieksam suhtluspädevust ei mõõda, sest mitmeid raamdokumendis nimetatud nõudeid hetkel kehtivas eesti keele riigieksami variandis ei mõõdata. Tiit Hennoste on kirjutanud, et keeleoskuse mõõtmiseks tuleks osata tekstidega dialoogi astuda ning suunata tekste eri adressaatidele (Hennoste 2012).

1.2. Eksami hindamine

Eksamitööd hindab riiklik eksamikomisjon. Komisjoni kuuluvad kõigi maakondade gümnaasiumide õpetajad ning ülikoolide õppejõud. Eksami esimest osa (lugemisülesanded) hindab üks riikliku eksamikomisjoni hindaja. Teist osa (kirjand) hinnatakse kaks korda. Hindamine on anonüümne, sest riiklik hindaja ei tea hinnatava nime ega õppeasutust. (Innove 2014) Kolmandale hindamisele läheb töö juhul, kui esimese ja teise hindaja punktide vahe on rohkem kui 15 punkti. Sellisel juhul arvestatakse lõpliku hindena kolmanda hindaja ning temale kõige lähemal seisva hindaja punktide tulemusi. Hinne kujuneb kahe hindaja antud punktide aritmeetilise keskmisena. Kirjandi lõpptulemus ümardatakse õpilase kasuks. (Hennoste 2011)

Lühikirjandit hinnatakse hindamisjuhendi järgi. Kirjandi hindamisel arvestatakse kirjandi põhinemist etteantud probleemil; probleemide avamist ja analüüsimist; põhjendamise- ja järeldamisoskust; teadmiste kasutamise oskust ning teemakohaste näidete toomise oskust; teksti üldistusjõudu, isikupära, ülesehitust, pealkirjastamist, sidusust; lausete selgust ja loogilisust; sõnavara ja stiili; õigekeelsust ja interpunktsiooni ning töö välimust. (Hennoste 2011) Punkte jaotatakse nelja kriteeriumi alusel: sisu;

õigekeelsus/õigekiri; stiil/sõnastus ning vorm/ülesehitus. Kõiki nimetatud kriteeriume hinnatakse skaalal 0–5. Sisu tulemus korrutatakse teguriga viis, õigekeelsuse/õigekirja tulemus neljaga, stiili tulemus kahega ning vormi punktid ühega. Nii saadakse lõplik lühikirjandi tulemus. Lühikirjandi eest on võimalik koguda 60 punkti. Kogu kirjand hinnatakse 0 punktiga, kui see ei põhine eksamiülesandes püstitatud probleemil või on lühem kui 250 sõna. (Innove 2014)

1.2.1. Eksamikirjandi õigekeelsuse hindamine

Kirjandi eristuskirja järgi peetakse riigieksmami õigekeelsusvigadeks ortograafiavigu, interpunktsioonivigu ja vormimoodustusvigu. Ortograafiavigade alla kuuluvad täheortograafia, algustäheortograafia, kokku- ja lahkukirjutamine, lühendamine jm. Interpunktsioonivigadeks peetakse kõiki kirjavahemärgistusvigu. Vormimoodustusvead on kõik normist hälbivalt moodustatud vormid, v.a õigekeelsussõnaraamatus toodud argikeelsed vormid, mida peetakse stiilivigadeks. (Innove 2014) Kirjandi üheks hindamisaluseks on selle keelekasutuse vastavus normikirjakeelele, see tähendab, et kirjandis tuleb kasutada kirjakeelt (Lepajõe 2011: 151).

Kõik õigekeelsusvead loetakse täisvigadeks. Üheks täisveaks loetakse ühes sõnas erinevad eri tüüpi õigekeelsusvead. Samuti loetakse eraldi veaks iga puuduv või ülearune kirjavahemärk või kahepoolne kirjavahemärk (jutumärgid, sulud). Kiilu, ütte ja hüüundi ning järellisandi ja -täiendi puhul loetakse ärajäetud komad või mõttekriipsud üheks veaks. (Innove 2014)

Ühe vastuse piires arvestatakse üheks veaks samas sõnas või morfoloogilises vormis korduvad vead; sama lausetarindi puhul korduvalt ära jäetud või ülearune kirjavahemärk või kahepoolne vahemärk; kiilu, ütte ja hüüundi ning järellisandi ja -täiendi puhul korduvalt ära jäetud komad või mõttekriipsud; sama lausetüübi puhul korduvalt ära jäetud lõpumärk. (Innove 2014)

Õpilasel on võimalik koguda õigekeelsuse eest 5 punkti, kui tema kirjandis on 0–2 õigekeelsus/õigekirjaviga; 4 punkti 3–4 vea puhul; 3 punkti 5–6 vea puhul; 2 punkti 7–8 vea puhul ning 1 punkt, kui vigu on 9–10. Juhul kui õpilase kirjandis on 11 või rohkem õigekeelsus-/õigekirjaviga, hinnatakse töö õigekeelsust 0 punktiga. (Innove 2014)

2. EESTI KIRJAKEELE NORM

Määruse „Eesti kirjakeele normi rakendamise kord“ järgi peetakse eesti kirjakeele normiks õigekirjutuslike, grammatiliste ja sõnavaraliste normingute ja soovitude süsteemi. Mainitakse, et kirjakeele norm peab tagama ametliku keelekasutuse ühtluse ja selguse ning soodustama keelekasutuse hea tava rakendamist. Kirjakeele norm on määratud Eesti Keele Instituudi uusima õigekeelsussõnaraamatuga, Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsustega ning keeleteoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistiku, normatiivse käsiraamatu ja grammatikaga. (Keeleseadus 2011)

Kui varem arutati tähtsamaid keeleküsimusi vabariiklikus õigekeelsuskomisjonis (VÕK), mis teguses aastail 1960–65, 1972–78 ja 1979–83, siis praegusel ajal on kehtiva normi muutmise õigus Emakeele Seltsi keeleteoimkonnal. (Erelt 2000: 227—228)

2.1. Emakeele Seltsi keeleteoimkond

Emakeele Seltsi keeleteoimkond tegeleb tänapäeva Eestis üldiste keeleprobleemide üle arutamisega ning vajaduse korral on organisatsioonil õigus kehtivat normi muuta. Toimkonnale tehtud esitised vaatab läbi toimkonna vanem ning seejärel planeeritakse koos toimkonna liikmetega edasine sündmuste käik. (emakeeleselts.ee)

Emakeele Seltsi keeleteoimkonna vanem on Külli Habicht, kes on sellele kohale valitud kaheks aastaks. Eelnevalt on vanemaks olnud Jaak Peebo, Tiiu Erelt, Reet Kasik, Tiit-Rein Viitso, Peeter Päll ja Krista Kerge. (emakeeleselts.ee)

2.2. Eesti kirjakeele normi problemaatilisi kohti

Siinses alljaotises antakse ülevaade EKI keelenõuandele sagedamini esitatud õigekeelsusküsimustest. Kuna keelekasutajad tunnevad huvi alljärgnevate keelendite õigekirja vastu, võib eeldada, et need juhud on tänapäeva keelekasutaja jaoks sageli raskesti mõistetavad.

EKI keelenõuande materjalide põhjal on algustäheortograafia valdkonnast enim küsitavusi tekitanud *aasta*-sõnaga tiitlid, nt *aasta ema*, *aasta õpetaja*, *aasta muuseum* (eki.ee). Kehtiva kirjakeele normi kohaselt kirjutatakse aunimetused väikese algustähega, nii nagu ka ametinimetused (Erelt 2005: 37). Argo Mund on kirjutanud, et aunimetusele võib järgneda ka aastaarv, nt *aasta ajakirjanik 2008*, ka sel juhul tuleb aunimetus kirjutada väikeste tähtedega (eki.ee). Samuti on algustäheortograafiaga seoses küsitud keelte ja rahvuste nimetuste õigekirja kohta, nt *soome rahvas*; asutuste ja organisatsioonide kirjutamise kohta, nt *Nõmme heakorra selts* vs *Nõmme Heakorra Selts* (ametlikkuse rõhutamiseks) (Mäearu 2005: 1–2).

Kokku- ja lahkukirjutamise valdkonnas tekitavad keelekasutajate jaoks probleeme ühend- ja väljendtegusõnade kokku- ja lahkukirjutamise reeglistik ning muutumatute sõnade kokku- ja lahkukirjutamine. EKI keelenõuande materjalide põhjal küsitakse ühend- ja väljendverbidest enim nt sõnade *kaasarääkimine*, *üleslaadimine*, *allakirjutamine* kirjakuju kohta. (eki.ee) Kokku- ja lahkukirjutusküsimusi esitatakse endiselt ka nt määrsõnade *kasvõi* / *kas või*, *mistahes* / *mis tahes*, *võibolla* / *võib olla* kirjutamise kohta (Päevakera blogi). Keelekasutajate jaoks on problemaatiline ka *maa* kokku- ja lahkukirjutamine, nt *Baltimaad* vs *Läänemere maad* vs *araabia maad*. Samuti valmistab probleeme omadussõnatuletise *aegne* kasutamine, nt *Vicotria-aegne* vs

kuninganna Victoria aegne. (eki.ee) Sarnane probleem on sõnaga *pikkune*, nt *sajandipikkune* vs *mitme sajandi pikkune* (Mäearu 2005: 5). Küsitavusi valmistab ka nt *järkjärgult* või *järk-järgult*; *järkjärguline* või *järk-järguline* õigekiri. Sidekriipsuga varianti tuleks kasutada juhul, kui tüvekordusega sõnaühendis on kõrvuti nimetavas (*järk*) ja alaltütlevas (*järgult*) käändes sõna, nt *järk-järgult*, *aasta-aastalt*. Kokku tuleks kirjutada mis tahes sõnad, mis liidetakse *ne-* ja *line-lõpulis*e sõnaga, nt *järkjärguline*, *sammsammuline*. Samuti tuleks kokku kirjutada *ne-* ja *line-lõpulis*est paarissõnast moodustatud *lt*-liiteline määrsõnaühend, nt *järkjärguliselt*, *päevpäevaliselt*. Lahku kirjutatakse tüvekordusega sõnaühend muus käändes või vormis, nt *ajast aega*, *päevast päeva*. Samuti tuleks lahkukirjutatud varianti eelistada, kui kõrvuti on sama sõna nimetava ja omastava käände vorm ja sellele järgnev tagasõna, nt *järk järgu haaval*, *päev päeva kaupa*. (Mund 2004: 159–162) Kokku- ja lahkukirjutamisprobleemidele on tähelepanu juhtitud ka riigieksamikirjandite parandajate koolitustel. Välja on toodud, et kirjandites põhjustavad eksimusi nt ühendverbi kokkukirjutamine *da*-infinitiivi, *ma*-infinitiivi või *des*-vormis, nt *Näiteks jänes peab toituitsides jälgima*, *et tai se ei satuks mõne kiskja lõunasöögiks*. Samuti on kirjandites probleeme pöördelise minevikuvormi kosseisu kuuluva *nud-* ja *tud-*kesksõnadega, mida tahetakse ekslikult kokku kirjutada, nt *Maailm on ülesehitatud põhimõtetel*, *et inimesed sünnivad ning peavad elama ettenähtud aja*. Ka kaassõnade kokku- ja lahkukirjutamisel on levimas vale arusaam, et kaassõna tuleks eelneva nimi- või asesõnaga kokku kirjutada, nt *Tema teooriakohaselt saab suurendada ferrumiga planktonite arvu*, *kes omakorda seovad süsihappegaasi*. (Habicht 2013: 3—4)

Kirjavahemärgistamisel valmistavad keelekasutajatele raskusi *ja/ning* komastamise reeglid, nt *Külalistest tuntakse kaks korda rõõmu: siis, kui nad tulevad, ja siis, kui ära hakkavad minema*. Samuti küsitakse keelenõuandest hõlmavate samaliigiliste koha- ja ajamääruste kirjavahemärgistamise kohta, nt *Ta elab Tallinnas Sõpruse puisteel*. (eki.ee) Jutumärkide kasutamisest küsitakse enim projektide, sarjade ning seaduste, määruste jm õigusaktide jutumärkide vajaduse kohta, nt *kursus "Arvuti koolis", avaliku teabe seadus*. (eki.ee) Eesti keele riigieksamite hindajate koolitustel on välja toodud, et õpilastöodes valmistavad probleeme ka koma *kui* ja *nagu* ees, nt kiputakse loetelu ees,

kus nagu tähendus on näiteks koma ära jätma: *Samuti kardetakse igasuguseid seletamatuid nähtusi nagu vaimud ja kummitused*. Teisalt on koma kasutamine levinud võrdlustarindites, kus selleks vajadus puudub, nt *Tütar oli niisama kangekaelne, nagu ema*. Samuti on õpilastöodes täheldatud hulgaliselt probleeme lauselühendiga lause komastamisel. (Habicht 2013: 17—18) Jutumärkide kasutamise kohtaküsitakse keelenõuandest enim abi projektide, sarjade ning seaduste, määruste jm õigusaktide jutumärkide vajaduse kohta, nt *kursus “Arvuti koolis”, avaliku teabe seadus* (eki.ee). Ka hindajate koolitusmaterjalide järgi esineb õpilastöödeski eksimusi pealkirjamalli kasutamisel. Perioodikaväljaannete pealkirjades kasutatav läbiva suuretähe mall suunab ka teoste (raamatute, telesaadete, helitööde) pealkirjades sedasama eeskuju järgima, nt raamatu pealkiri “Nimed marmortahvil” (p.o “Nimed marmortahvil”) (Habicht 2014: 51).

Eelnevale tuginedes võib eeldada, et needsamad probleemkohad valmistavad mõnikord raskusi ka riigieksamit sooritavatele abiturientidele. Seega tuleks sellistele keelenõuandele esitatud küsimustele tähelepanu pöörata ka emakeeletundides ning eesti keele riigieksamiks valmistumise kursustel. Hindajadki peaksid eesti keele grammatikareeglite probleemkohtadega pidevalt kursis olema.

2.3. Eesti kirjakeele normi ja normingumuutuste seos eesti keele riigieksamiga

Gümnaasiumi riikliku õppekava (GRÕK) järgi on gümnaasiumi lõpetaja üheks õpitulemuseks väljendada ennast nii suulises kui ka kirjalikus suhtluses selgelt, eesmärgipäraselt ja üldkirjakeele normide järgi. Õppeaine kirjelduses (eesti keel) tuuakse välja, et keeleõppes on olulisel kohal kirjakeele ja kõnekeele, eri allkeelte ja slängi eristamine, samuti nende kasutusvaldkondade tundmine. Eesti keele kui õppeaine peamise õppe-eesmärgina on sõnastatud, et õpilane peaks valdama eesti kirjakeelt ning

oskama seda kasutada korrektselt nii kõnes kui ka kirjas. Lisas 1 (valdkond keel ja kirjandus) märgitakse kursuse “Praktiline eesti keel III” õpitulemuseks, et kursuse lõpetaja valdab muuhulgas eesti kirjakeelt. Kursuse “Keel ja ühiskond” õppesisus on samuti välja toodud mõisted *kirjakeel* ning *kirjakeele norm*. (GRÕK 2011)

Gümnaasiumi lõpuks, riigieksami sooritamise ajaks, peaksid õpilased valdama kehtivat kirjakeele normi ning eksamitöös tuleks neil kasutada normikirjakeelt. Üheks eesti keele riigieksamil mõõdetavaks aspektiks on samuti eesti normikirjakeele omandatus. Kirjandi tööjuhises on samuti muuhulgas öeldud, et õpilasel tuleb luua arutlev tekst, kus ta kasutab kirjakeelt. (Innove 2014) Seejuures tuleb tähele panna, et ka kirjakeel on muutuv ning eesti keele riigieksamitööde põhjal saab jälgida kirjakeeles toimuvaid muutusi. Nende tööde põhjal ilmneb ühtlasi, missugusele õigekirjareeglitele tuleks nii keeleõppes kui ka keelekorralduses suuremat tähelepanu pöörata. (Habicht 2006: 12—13)

Kuna eksaminandidelt nõutakse kirjakeele normi tundmist, tuleb ka tööde hindajatel kehtiva norminguga kursis olla. Riigieksamitööde esimese ja teise hindaja parandusi võrreldes selgub aga, et sageli tekivad vigadesse suhtumise erinevused sellest, et esimene hindaja ei ole märganud viga(u) või on teinud väärparandusi, mis on arvatavasti tulenenud kehtiva normingu mittetundmisest. Seetõttu antakse järgnevalt ülevaade Emakeele Seltsi keeletoimkonna viimase aja normingumuudatustest ja nende põhjustest, mida on vaja analüüsipeatüki taustana arvestada.

11. juunil 2012 võeti vastu otsus: „Pidada muutumatute sõnade *kas* või ~ *kasvõi*, *just nagu* ~ *justnagu*, *kui tahes* ~ *kuitahes* ja *mis tahes* ~ *mistahes* puhul võimalikuks nii senise normingu kohast lahkukirjutust kui ka sõnaühendite sulandumise ja liitmäärsõnade tekkega põhjendatud kokkukirjutust. Nii sidekriipsuga kui ka sidekriipsuta võib kokku kirjutada *võibolla* ~ *võib-olla*“ (ESk otsus). Seda, et need määrsõnad valmistavad keelekasutajale kokku- ja lahkukirjutamise seisukohalt raskusi, täheldati juba 2011. aastal, kui ESi keeletoimkond saatis tookordsele riigieksameid hindavale Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele soovituskirja, mille kohaselt ei peaks gümnaasiumi lõpukirjandis nimetatud määrsõnade kokkukirjutust

õigekeelsusveaks lugema, kuna tegeliku keelekasutuse uurimise põhjal asuvad need sõnad reeglite äärealadel. Soovitusi tehes võeti arvesse tegelikku keelekasutust, nt veebitekstides, suhtlusvõrgustikes, meedias jm levivat kirjaviisi. (Päevakera blogi)

Kuna nende sõnade kokku- ja lahkukirjutamine varieerus märgatavalt, ei peetud õigekeelsuse õpilase lõpukirjandis neid kohti veaks lugeda. ESi keeleteoimkonnas arutati ka sõnade *taas kord*, *veel kord* ja *iga kord* kokkukirjutamise lubamist, kuid aluseks olnud bakalaureusetöö tulemuste ja otsingumootoritest saadud info põhjal tol korral veel nende sõnade kokkukirjutamine nii levinud ei olnud ning nende sõnade kirjakeele normingut ei muudetud. (Päevakera blogi; Vaaks 2006)

Külli Habicht tõi 2006. aastal ilmunud artiklis “Meie muutuv kirjakeel” välja, et tookord kehtinud ühend- ja väljendtepusõnade kirjutamise reeglistiku tundmine eeldaks põhjalikke grammatikateadmisi ja morfosüntaktilise analüüsi võimet. Tookord kehtinud reegli järgi tuli ühendverbide määrsõnad ja väljendverbide käandsõnad järgnevast pöördelisest tegusõnavormist, tegevusnimest või *des*-vormist lahku kirjutada. Samas võis aga ühend- ja väljendverbide kesksõnad, mis esinevad lauses täiendi või öeldistäitena, ja mineviku kesksõnad ning *mata*-vormid, mis esinevad täiendina, kirjutada nii kokku kui ka lahku. Siiski tundus tegelikku keelekasutust jälgides keelekasutaja jaoks loomulikum püsiühendilist sisulist tervikut moodustavad üksused kokku kirjutada. (Habicht 2006: 14)

11. juunil 2012 täiendas ESi keeleteoimkond senist ühend- ja väljendverbide kokku- ja lahkukirjutamise reeglistikku. Täienduse kohaselt võib ühend- ja väljendverbidest moodustatud *lt*-liitelised määrsõnad sarnaselt omadussõna funktsioonis kasutatavate kesksõnadega kirjutada kas kokku või lahku, nt *allakukkumine* või *alla kukkumine*, *edasiõppija* või *edasi õppija*, *tähelepandavalt* või *tähele pandavalt*. Seejuures tuleb tähele panna, et muude liidetega ühend- ja väljendverbituletised, samuti omadussõnastunud kesksõnad kirjutatakse kokku, sest need on omaette tähendusega iseseisvad sõnad, nt *ettevalmistus*, *käitumine on väljakutsuv*, *liha on läbikasvanud*, *ilme on äraseletatud*. (ESk otsus).

Ka Päevakera blogi järgi on lahkukirjutus üsna levinud nt sõnades *alla andmine*, *peale ronimine*, *toime tulija*, *üles hüpanult* (Päevakera blogi).

3. ANALOOGIA

Analoogia mõistet on teadaolevalt esimest korda kasutatud vanad kreeklased, kes defineerisid analoogia kui grammatikas toimiva mehhanismi. (Krazka-Szlenk 2007: 1). Keeleteaduses hakkas analoogia tähistama reeglipärasuse mõistet, analoogia juhtis keelte õppimist, kasutamist ja uute vormide moodustamist (Anttila 1977: 25). Teoreetilises keeleteaduses on analoogiaga tegelenud Joan Bybee, Raimo Anttila, Esa Itkonen jt (Itkonen 2005: 2; Bybee 2010: 3). Eestis on keele analoogiapõhiseid varieeruvusi ja muutusi selgitanud Mati Hint (1998: 232). Analooiavorme on kaitsnud ja nende kasutamise rakendamist toetanud Elmar Muuk ja Valter Tauli (Hint 1998: 242). Samuti on Eesti keeleteaduses analoogiaga tegelenud Martin Ehala (Ehala 2012: 25).

3.1. Analooia mõistest

Analoogia on keeleteaduses nähtus, kus sõnu hakatakse muutma teiste sõnade või nende üksikute vormide eeskujul. Tegu on valdavalt keelesisese laenamisega, kuid sarnase struktuuriga sõnu, mille põhjal hakatakse sõnu muutma, võib leida ka teistest keeltest. (Campbell 2004: 103—104) Itkonen peab analoogiat struktuuralseks sarnasuseks, kus analoogiline suhe esineb kahe või enama süsteemi vahel, millel mõlemal on sama arv osasid (Itkonen 2005: 1). Keelakasutajate soov muuta keel enda jaoks süsteemsemaks ja

loomulikumaks paneb neid otsima analoogseid lihtsamaid ja selgemaid seoseid (Habicht jt 2006: 610). Analoožiata keel ei eksisteeriks (Hint 1998: 234).

Analoožiata iseloomustab kõige paremini matemaatiline tehe $10 : 5 = 6 : 3$. See võrdlus taandub samasusele $2 = 2$. Sarnasus on siin tajutav struktuuris, mitte niivõrd aineses. Seose (tehte) komponendid on küll erinevad, kuid tulemus sama. (Itkonen 2005: 3) Keeles võib sarnast nähtust näha sõnade pööramisel ja käänamisel, nt *kaas : kaase : kaast* eeskujul käänatakse *kuus : kuuse : kuust* ja *kaan : kaane : kaant* eeskujul *seen : seene : seent* (Hint 1998: 237). Tänu analoogiale püsib keele fonoloogiline süsteem tasakaalus (Itkonen 2005: 77).

Mati Hindi järgi on analoogia mehhanism, mis ühtlustab ja tasakaalustab keelt. Sagedasemate vormide eeskujul hakatakse muutma ka teisi vorme. Nii liiguvad sõnad ühest muuttüübist teise. (Hint 1998: 233—234)

Analoožiameetodil hakkavad ka väikesed lapsed rääkimist õppima. Nad kordavad kuulnud lauseid sarnastes kontekstides. Esialgu kuulnud sõnad ning hiljem neist moodustatud laused võivad pärineda nt vanemate kõnest või ümbritsevast keskkonnast. (Tomasello 2005: 41) Keelekasutaja suudab analoogia põhjal luua selliseid vorme, mida ta pole varem kohanud. Ta näeb kirjas tuttavaid vorme ning tuletab nende põhjal uued. (Bybee 2010: 57)

3.2. Analoožiata avaldumine

Analoožiata mõjul, varasemat kasutustraditsiooni arvestades, tekib keelde sageli uusi väljendusvahendeid. Laused „*John gave Mary an apple*“ ja „*My uncle lent the joiner five shillings*“ on moodustatud ühe mustri alusel. Analoožiata väljendub neis lauseis lauseliikmete järjekorras: mõlemas lauses järgneb alusele öeldis ning seejärel sihitis. (Itkonen 2005: 4)

Analoogia on Campbelli järgi mitu erinevat avaldumisvormi: analoogialaiendused, mille rakendumise korral väheneb vormi võimalike allomorfade arv, ning analoogiatasandused, kus sõnu hakatakse muutma sarnase struktuuriga sõnade eeskujul (Campbell 2004: 106—108), nt *töötama* eeskujul hakatakse pöörama verbi *tüütama* astmevahelduseta või nimisõna *õpik* eeskujul astmevaheldusetuna sõnu *vistrik*, *luustik*. Analoogia eesmärk on saavutada või taastada keelekasutuse regulaarsus. (Hint 1998: 234)

Keeles esinevad analoogiamõjulised variatsioonid tunduvad esialgu vigadena, sest sellised kasutusmustrid ei ole üldised. Mati Hint on väitnud, et iga norm on olnud kunagi erand. Ajapikku hakkavad keelekasutajad teisenenud normiga harjuma ning muudatused saavad normiks ka sotsiaalse normingu seisukohalt. (Hint 1998: 247) Martin Ehala on väitnud oma artiklis “Keele uuendamise piirid ja analoogia”, et analoogia otsustab, kas teadlik keelemuutus osutub edukaks või mitte. Artiklis ilmneb, et analoogia olemasolu keeles iseloomustas kõiki vaadeldud edukaid keelemuutusi, analoogia puudumine aga mitut Aaviku ebaedukat keeleuuendust. Ehala on esitanud hüpoteesi, et analoogia puudumine võib olla tunnus, mis paneb keelemuutuse piirid paika, kuid analüüsitud materjal ei olnud nii piisav, et seda saaks lõplikult väita. (Ehala 2012: 25)

Analoogia silub ja korrastab süsteemi, olles ühtlasi morfeemivariantide vaenlane, kuna analoogia tõrjub keelest välja variandid, mis on muutunud koormavaks. Analoogia mõjub keeles harva kasutatavale ainesele, igapäevaselt sagedamini kasutusel olevad variandid püsivad kauem muutumatuna (Bybee 2010: 74). Mati Hint on analoogiat nimetanud ka erandite vaenlaseks. Siiski ei saa väita, et kõik iseeneslikud analoogiaüldistused oleksid kirjakeeles aktsepteeritavad ning et kehtivat kirjakeele normingut võiks muuta eelneva põhjaliku analüüsita. Hindi järgi kaunistavad erandid keelt, kui erandsõnu pole liiga palju. Soliidne kirjakeel peab muuhulgas austama ka traditsioone ning suhtuma muudatustesse ettevaatlikult. Keelenormi muudatused on õigustatud, kui neid on võimalik teoreetiliselt põhjendada. (Hint 1998: 239—240)

Mõnikord võib analoogia reeglipärasust häirida, näiteks keele tuletussüsteemis, juhul kui tuletatud sõnu hakatakse muutama ebareeglipäraselt (Hint 1998: 240). Samuti võivad analoogiamõjudest eemale jääda erinevad murdesõnad, erialaterminid jms (Campbell 2004: 120).

Analoogiat peetakse fonoloogiliste süsteemide kooshoidjaks, nii nagu ortograafia kooshoidjaks (Itkonen 2005: 76; Hint 1998: 246), nt *seebi* – *paadi* – *koogi* ja *seepi* – *paati* – *kooki*. Analoogiast tulenevalt ei ole mõeldav, et nt klusiilide *p* ja *k* ortograafia põhimõtted erineksid tunduvalt *t* õigekirjast. (Hint 1998: 246)

Analoogia puuduseks võib pidada raskesti rekonstrueeritavust. Kui häälikumuutused võimaldavad keelajaloo seisukohalt suhteliselt täpselt taastada vanad vormikujud, siis analoogia mõjud keele minevikus jäävad tihti vaid oletusteks, mida ei saa lõplikult tõestada ega ka tagasi lükata. Seejuures on analoogia lähtepunktiks grammatika kui süsteem, häälikumuutustel aga konkreetsed häälikud. Analoogia on „hea“ nähtus keelesüsteemi uurijatele, häälikumuutusi on aga keeleajaloolastel mugavam uurida. (Hint 1998: 241—242)

3.3. Analoogia eesti keeles

Eesti keeles on tänu analoogiale ühtlustunud mitu keskset muutevormistikku, nt astmevahelduslike tegusõnade kindla kõneviisi olevik. Häälikuseaduslike vormide järgi oleksid oleviku kindla kõneviisi vormid sõnast *andma annan, annad, and, anname, annate* ning *andvad*; analoogia mõjul on aga vormid ühtlustunud ning tänapäeva eesti kirjakeeles kasutusel kujul *annan, annad, annab, anname, annate, annavad*. (Hint 1998: 235)

Analoogia avaldub tänapäeva eesti kirjakeeleski. Kuna analoogia on suunatud tulevikku, ei ole alati analoogiast tulenevaid keelemuutusi kohe aktsepteeritud. Analoogia sünnitab vorme, mis muutuvad üldkehtivaks alles tulevikus. Nt on eesti keeles sõnadel *juus, küüs* ja *kaas* kaks erandlikku muutmiski: *juus* : *juukse* : *juust*; *küüs* : *küüne* : *küünt* ning *kaas* : *kaane* : *kaant*. *Juus* : *juukse* on ainulaadne (kui mitte arvestada vananevaid sõnu) ning *küüs* : *küüne* moodustab koos sõnadega *kaas, laas*,

lääs, õõs omaette erandliku minuuttüübi. Mati Hindi järgi säilitab neid keerulisi muuttüüpe ainult keelenormijate konservatiivsus ning austus traditsioonide vastu. Tegelik keelekasutus on juba ammu muutunud ning analoogia mõjul käänavad keelekasutajad kõiki loetletud sõnu ebareeglipäraselt. (Hint 1998: 236) Keelekasutajad ei tõlgenda kehtivaid keelenorme ühtviisi, vaid tuginevad sellele, mis tundub neile loomulik ja analoogia põhjal süsteemi sobivam (Habicht jt 2006: 615). Kuna aga tänapäeva eesti kirjakeeles võib märgata ulatuslikku morfoloogia ühtlustumist, ei ole ka võimalik välistada, et nimetatud sõnade muutmishormingut muudetakse. (Hint 1998: 237)

Siiski on tänapäeva eesti kirjakeeles valdkondi, kus analoogiat pole arvestatud, nt *s-i* ja *š* õigekirjareeglites. Normingukohane on kirjutada *kirju kass* ja *tuline dušš*, *kirju kassi* aga *tulise duši*, *kirjut kassi* ja *tulist dušši*; *see värss*, aga *maitsev borš*, *selles värsis* ja *maitsvas boršis*; *luges värsse*, aga *maitsvat borši*. Selle ortograafiareegli põhjenduseks on *š* ortograafia ühitamine klusiilide ortograafiaga, mitte *s*-iga. Nendes näidetes pole analoogiapõhine norminguvastane kasutus suutnud keelekorraldajate meelt muuta ning praeguseni kehtivate reeglite järgi tuleb neid sõnu muuta juba 1920. aastatest. Sellest järeldub, et analoogia ei ole ainult grammatilise vormistikuga seotud nähtus, vaid see võtab osa nii morfoloogilise vormistiku kui ka hääldusmallide kujundamisest. (Hint 1998: 246—247) Eesti keelekorralduses saavad analoogia mõjul alguse paljud muudatused ja rööpsuste aktsepteerimised. Kui muudatusi ei tehtaks, hakkaks keel elama oma täiesti kontrollimatut elu. (Hint 2004: 140)

4. EESTI KEELE RIIGIEKSAMI KIRJUTAMISOSA ESIMESE JA TEISE HINDAJA ÕIGEKEELSUSVIGADE MÄRKIMISE ERINEVUSED

Selles peatükis analüüsitakse 2012. ja 2014. aasta eesti keele riieksamitööde õigekeelsusvigade hindajate vigade märkimise erinevusi.

Eesmärgiks on jõuda selgusele, missugused on hindajatele õigekeelsusvigade parandamisel kõige enam probleeme valmistavad kohad. Püütakse leida ka põhjuseid, miks esinevad õigekeelsusvigade parandamisel / märkimisel erinevused. Hindamisprobleemide tekkepõhjuseid püütakse selgitada analoogia, ortograafiareeglite keerukuse ja vasturääkivuse toel. Samuti püütakse õigekeelsusvigade paranduste erinevuste põhjuseid leida Emakeele Seltsi keeleteimkonna kirjakeele normi muutmise otsustest. Eeldatavasti esineb erinevusi esimese ja teise hindaja parandustes ka sellistes õigekeelsusaspektides, mis tänapäeva eesti kirjakeeles alluvad mitmeti mõistetavatele reeglitele. Seetõttu on tööl ka keelekorralduslik eesmärgipüstitus, et teha vajaduse korral ettepanekuid ka praegu kehtiva kirjakeele normingu muutmiseks.

4.1. Uurimismetoodika ja materjal

Materjal on kogutud emakeeleõppija korpusest (EMMA). EMMA korpus (<https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>) on Eesti kooliõpilaste keelekasutuse uurimiseks loodud elektrooniline tekstikogu. Tekstide kogumisel on arvestatud töö autorite emakeelt ning vanuselist ja piirkondlikku eripära. Korpus koosneb neljast allkorpusest: eksamikirjandid, koolikirjandid, võistluskirjandid ning põhikooliõpilaste kirjandid. Siinses töös kasutati eksamikirjandite allkorpust.

Analüüsiks vaadati läbi kõik korpuses sisalduvad 2014. aasta gümnaasiumi lõpukirjandid (151 kirjandit) ning 2012. aasta korpusest 250 kirjandit, kokku 401

kirjandit. Kirjanditest kirjutati välja need laused, kus õigekeelsusvigade parandamisel hindajate otsused erinesid. Analüüsist jäeti välja selged hooletus- ja ümberkirjutusvead, nt *poliseile ~ politseile* (esimene hindaja ei olnud märganud täheortograafia viga), *keelma ~ keelama* jms. Analüüsist jäeti välja ka juhud, kus ükski hindaja ei olnud õigekeelsusviga märganud, nt siinse töö jaotise 38. näites on lause autor pööranud sõna *laadima* kehtivast normingust erinevalt: *laaditakse* asemel *laetakse*. Kuna aga kumbki hindaja ei olnud siin viga täheldanud, jäeti selle verbi muutmisviis analüüsist välja. Samuti on siinse peatüki analüüsist välja jäetud korduvad eksimused, nt ühendsidendi *selleks et* kirjavahemärgistamisel esines esimese ja teise hindaja parandustes erinevusi kahel korral, kuid töösse jäeti ühendsidendi *selleks et* paranduste erinevuste ilmetamiseks üks näide. Siiski arvestati töö kokkuvõtte tegemiseks kõiki paranduste erinevusi, k.a. korduvad vead.

Seejärel liigitati kogutud vead hindajate paranduste erinevustest lähtudes nelja alajaotisse: algustäheortograafia; kokku- ja lahkukirjutamine, selle all eraldi substantiivide, adpositsioonide, adverbide ja pronoomenite kokku- ja lahkukirjutamise paranduste erinevused. Et *võibolla / võib-olla / võib olla* paranduste erinevusi esines läbi vaadatud kirjandites selles valdkonnas üsna palju, analüüsitakse neid erinevusi kokku- ja lahkukirjutamise osa eraldi jaotises. Omaette valdkondadena leiavad käsitlemist veel morfoloogia ja interpunktsioon. Arvestati ka seda, et 2012. aasta kirjandite parandamise ajal erines kirjakeele norming mõnevõrra 2014. aasta kirjandite parandamise aegsest.

Kirjandite originaallaused on kirjutatud kaldkirjas ning hindajate paranduste erinevused on välja toodud rasvases kirjas. Teise hindaja parandus on sulgudes, nt ***Kus juures (Kusjuures)*** *see ei olnud ainult nende endi süü*. Selles näitelauses on kirjandi autor eelistanud *kus juures* lahkukirjutatud varianti, esimene hindaja on sellega nõustunud ning teine hindaja on märkinud, et ainuõige on *kusjuures* kokkukirjutatult. Kõik siinses peatükis olevad näitelaused on nummerdatud läbivalt.

Siinses töös analüüsitavad õigekeelsusprobleemid peaksid näitama ka tänapäeva eesti kirjakeele kõige varieeruvamaid ja raskemini mõistetavamaid kohti, kuna sellesse töösse

on valitud ainult sellised veakohad, kus vähemalt kaks inimest kolmest on otsustanud normingust hõlbiva variandi kasutamise kasuks. Lisaks sellele on vähemalt üks normingust hõlbiva variandi toetaja olnud eksamitöö parandaja ehk kvalifitseeritud keelekasutaja.

Andmete kogumine toimus 2014. aasta detsembrist kuni 2015. aasta veebruarini ning lisaks otsiti materjali juurde ka aprillis 2015.

4.2. Algustäheortograafia

Läbi vaadatud kirjandites esines algustäheortograafias esimese ja teise hindaja parandustes erinevusi üheksal korral. Siinse alajaotise alajaotises käsitletakse ka jutumärkide kasutamise paranduste erinevusi, sest jutumärkide teema haakub osaliselt ka algustäheortograafia valdkonnaga.

(1) Kord meedia hammasrataste vahele jäämine on nagu vene (Vene) rulett: iial ei tea, mis inimese mainega järgmiseks juhtuda võib.

Näites 1 on kirjandi autor eelistanud varianti *vene rulett*, tuginedes ilmselt kehtivale algustäheortograafia reeglile, kus rahvuskuuluvuse märkimiseks (erinevalt kohakuuluvusest) võib kohanime omastava käände vormi väikese tähega kirjutada ka mõnedes muudes ühendites, nt *eesti kirjandus*, *läti rahvalaulud*, *vene ballett*. „Eesti ortograafias” on reegli selgitamiseks toodud näide Prantsuse maalikunstniku kirjutamise kohta: väikese tähega *prantsuse maalikunstnik* tähistab, et maalikunstnik on *prantsuse* rahvusest, või toonitab, et esindab *prantsuse maalikunsti*, vrd *Prantsuse maalikunstnik* = *Prantsusmaa maalikunstnik*, *maalikunstnik Prantsusmaalt*. (Erelt 2005: 27) Tegelikult tuleks kehtiva normingu järgi siin tugineda reeglile, kus kohanimi kirjutatakse suure algustähega ka kohanimelise täiendiga ühendis, nt *Eesti lipp*, *Rootsi laud*, *Türgi saun* (Erelt 2000: 27). Ka EKI keelenõuanne soovitab oma keelenõuvakas suure algustähega keelekuju: „Kirjutage *Vene rulett*, *Ameerika rulett*, *Euroopa rulett*” (eki.ee).

(2) *Kas kõik president Ilvesele iseloomulik – kikilips, **mulgi (Mulgi)** kuub, Twitteri konto ja nats – on iseeneslik?*

Lauses 2 on kirjutaja eelistanud väikesetähest kohanimekuju. Võib eeldada, et ta on siin tuginenud reeglile, mille järgi kohanimi kirjutatakse erandlikult väikese algustähega taime- ja loomanimetustes, loomatõunimetustes, keelenimetustes ning rahva- ja hõimunimetustes. (Erelt 2005: 27) Kirjutaja võis tõlgendada *Mulgit* kui rahva- ja hõimunimetust. Keelenõuvakast võib leida järgmise soovitusel: „Kirjutage *Mulgi kuub, Muhu kindad*. (eki.ee)” Kuna esimene hindaja ei täheldanud siinses lauses algustäheortograafiaviga, võib järeldada, et kohanimede algustähe kasutamine täienditega ühendis ongi eesti kirjakeeles problemaatiline, sest tõlgendusviisid võivad erineda ning raskusi tekitada (täiendi liigitamisel).

(3) *(**"**) Pealtnägija (**"**) saates kajastunud tõsiasi, et 3/4 **eesti (Eesti)** arstidest töötab Soomes, on hirmuäratav.*

Kolmandas hindajatel erinevalt parandatud lauses on esimesel hindajal jäänud märkamata viga: telesaate pealkirjas on jäänud märkimata jutumärgid ning *Eesti arstid* on jäänud väikese algustähega. Ilmselt on nii kirjandi autor kui ka esimene hindaja tuginenud samale reeglile, mida on analüüsitud näites 2. EKI keelenõuanne on toonud selle kasutusjuhu kohta täpsustuse, mille järgi kirjutatakse kohanimi suure algustähega ka kohanimelise täiendiga ühendites. (eki.ee) Kirjandi autor on aga ilmselt rakendanud siin analoogia toel erandite kirjutamise reeglit. Erandliku reegli järgi kirjutatakse kohanimi väikese tähega taime- ja loomanimetustes, loomatõunimetustes, keelenimetustes ning rahva- ja hõimunimetustes (Erelt 2005: 27). Lisaks võis analoogiat pakkuda ka rahvuskuuluvuse väljendamist puudutav reegel, nt *eesti kirjandus*. Et aga Eesti arstid ei kuulu erandi alla käivate nimetuste hulka, on ainuõige kirjutada kohakuuluvust rõhutades *Eesti arstid*. Selles lauses esineva interpunktsioonivea paranduse erinevust (*“Pealtnägija”*) analüüsitakse siinse alapeatüki esimeses alapeatükis.

(4) *Enamik inimesi peab **Araabia maades (araabiamaa)** elavaid kodanikke terroristideks.*

Näites 4 on kirjutaja eelistanud suurealgustähelist ja lahku kirjutatud varianti: *Araabia maad*. Esimene hindaja on autoriga nõustunud ning jätnud vea parandamata. Teine hindaja on märkinud, et õige kuju peaks olema *arbaabiamaad*. Kui aga tugineda „Eesti ortograafiale” ja EKI keelenõuande soovitustele, on õige variant hoopis *araabia maad* – väikese algustähega ja lahku kirjutatult. Seega on siin jäänud kehtiv normingupärane variant hoopis esitamata. Kehtiva reegli kohaselt võib rahvaskuuluvuse märkimiseks (erinevalt kohakuuluvusest) kohanime omastava käände väikese tähega kirjutada ka mõnedes muudes ühendites, nt *eesti kirjandus, kodueesti kunstnik, väliseesti laulja, läti rahvalaulud, jaapani kunst, vene ballett, **araabia maad***” (Erelt 2005: 27). Eksimused on siin kerged tekkima, sest lahkukirjutamist võib põhjustada kehtiv ortograafiareegel, mille järgi tuleb tavaliselt mitmuslik riigi tähenduses esinev *maa* sellele eelnevast suuremat territooriumi märkivast kohanimest lahku kirjutada, nt *Aasia maad = Aasia riigid, Balkani maad, Skandinaavia maad, Läänemere maad*. (Erelt 2005: 45) Siin ongi meie kehtivas kirjakeele normingus vastuoluline koht ning keelekorraldajatel tuleks jälgida edaspidigi tegelikku keelekasutust, kuna analoogia mõjul on siin reegli vastu eksida üsna ootuspärane. Seda tõestab ka asjaolu, et kolm erinevat inimest (kirjandi autor, mõlemad hindajad) ei ole suutnud normingujärgse variandini jõuda. Lisaks võivad keelekasutajat eksitada ning analoogiat pakkuda ka kehtivad normingupärased nimekujud *Baltimaad, Madalmaad* ja *Põhjamaad*, mis tuleks kirjutada suure algustähega ja kokku, kuna liigisõna *maa* kirjutatakse nimetuumaga harilikult kokku ning suure algustähega (Erelt 2005: 45). Seega on analoogiat pakkuvaid normist eksitavaid variante siin mitmeid. See on ilmne koht, kus keelekasutajad hakkavad analoogia toel üha enam kasutama tegelikus keelekasutuses levinumat varianti.

(5) *Ometigi rikkus kõik Silver Meikar, kes tunnistas ühel päeval üles erakonna rahaskandaalid ning Reformierakonna (reformierakonna) reiting langes tohutult.*

Näites 5 on kirjutatud erakonna nimi *Reformierakond* (suure algustähega). EKI keelenõuande materjalidest võib leida järgmise soovitus: „Asutuse, ettevõtte, organisatsiooni või ühenduse registreeritud täisnimetuses võib selle ametlikkuse näitamiseks kasutada läbivat suurtähte (nt *Sotsiaaldemokraatlik Erakond*)” (eki.ee). Esimene hindaja on nõustunud kirjutajaga, sest kehtiva reegli vastu ei ole eksitud. Teine hindaja on aga märkinud suurealgustähelise variandi ortograafiaveaks, tuginedes eeldatavasti reeglile, mille kohaselt tüübinimetus kirjutatakse tavakasutuses väikese algustähega, nt *riigikohus, siseministeerium, sotsiaaldemokraatlik erakond*. (Erelt 2005: 29) Niisiis on teine hindaja ilmselt seisukohal, et analüüsitavas lauses on ametlikkus erakonna nime mainimisel liialdatud. Ometi ei tohiks kehtivate reeglite järgi veaks lugeda kumbagi varianti.

(6) *Liibanonis röövitud eestlastest tehti video, mis pandi üles y(Y)outube'i leheküljele.*

Kuuendas näites on autor kirjutanud veebisaidi Youtube nime väikese algustähega, esimene hindaja on sellega nõustunud. Teine hindaja on aga märkinud väikesealgustähelise variandi ortograafiaveaks. Ka EKI keelenõuandest võib leida soovitus: „Portaalnimed Rate ja Youtube on eesti tekstis suure algustähega ja püstkirjas. Neid käänatakse nagu võõrnimesid, nt suhtleb Rate'is, vaatab Youtube'ist videoid.” (eki.ee) Analüüsitavas originaallauses on nii autor kui ka hindaja ilmselt eelistanud hooletuse või teadmatuse tõttu väikesealgustähelist varianti, sest analoogia mõju on siin raske täheldada: ka teised portaalinimed kirjutatakse eesti keeles suure algustähega, nt Delfi, Facebook. Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsuse kohaselt võib küll kirjutada nii internet kui ka Internet, aga et tegemist on üldnimetusega (*internet*), ei saa selle reegli analoogial otsustada portaalinimede algustähe õigsust (ESk otsus).

(7) *Ta on töötanud “Aktuaalse kaamera” (“Aktuaalse Kaamera”) toimetajana kaheksa aastat.*

Siinses lauses on esimene hindaja aktsepteerinud autori varianti “Aktuaalne kaamera”. Tegu on (saate)sarja/rubriigiga ning kehtiva normingu järgi on ainuõige variant

“Aktuaalne kaamera”. “Eesti ortograafias” on öeldud, et teose-, dokumendi-, sarja- ja rubriigipealkirjad kirjutatakse jutumärkides esisuurtähega, nt “*Seitsmesed uudised*”, “*Viimne reliikvia*”. (Erelt 2005: 33) Teine hindaja on aga leidnud, et õige variant on “Aktuaalne Kaamera”, nii et on toimunud väär parandamine õpilase kahjuks. Kuna eksamitöö kolmandale hindamisele ei läinud, jäigi kirjandisse teise parandaja pakutud normingust hälbiv variant. Eksimuse põhjuseks on tõenäoliselt asjaolu, et sageli kasutatakse “Aktuaalse kaamera” nimetamisel lühendit AK, kus mõlemad tähed on suured. Seetõttu on ootuspärane, et keelekasutaja moodustab AK analoogial normingust hälbiva variandi “Aktuaalne Kaamera”.

(8) Riigikogu liige Inara Luigas on muuhulgas kandnud **Aasta Ema** (*aasta ema*) tiitlit.

Kaheksandas analüüsitavas lauses on töö autor eelistanud *aasta ema* mainimisel läbivat suurt tähte, esimene parandaja on sellega nõustunud. Teine hindaja on aga teinud paranduse ning märkinud, et ainuõige variant on *aasta ema*. Läbivalt väikesetähelist varianti toetab ka kehtiv ortograafiareegel, mille kohaselt kirjutatakse ametinimetused, auastmed, aunimetused ja teaduskraadid läbivalt väikese tähega, nt *minister*, *aasta naine*, *sajandi eestlane* (Erelt 2005: 37). Ka EKI keelenõuande materjalide põhjal on küsituid olnud *aasta*-sõnaga tiitlid. See näitab, et tegu on problemaatilise kohaga tänapäeva eesti kirjakeeles (eki.ee). Eksitavat analoogiat võib siin pakkuda autasude õigekirja reegel, mille kohaselt tuleb need kirjutada läbivalt suure tähega, nt *Ema Au orden*, *Suur Merevaik* (Erelt 2005: 34). Samuti võib analoogiaseoseid leida erilist austust väljendavate tiitlite kirjutamise normingust, mille kohaselt kasutatakse sellisel juhul ülimussuurtähte, nt *Tema Majesteet Norra kuningas Harald* (Erelt 2005: 38).

(9) Vanaema võttis **soome** (**Soome**) kelgu ning tõttas talle appi.

Eelnevas lauses valmistas probleeme sõna *Soome* algustähe kasutamine. Lause autor ja esimene hindaja leidsid, et õige variant on *soome kelk*. Teine hindaja aga on märkinud selle veaks ning leidnud, et ainuõige võimalus on kirjutada *Soome kelk*. “Eesti ortograafia” järgi on teisel hindajal õigus, kuna *Soome kelku* peetakse kaubaks ning reegli järgi kirjutatakse koha- ja isikunimi kaubanimetustes suure tähega oma harilikul

kujul (Erelt 2005: 37). Kuna kohanimi kirjutatakse suure algustähega ka kohanimelise täiendiga ühendites, nt *Türgi saun*, *Rootsi laud*, *Hiina köök*, siis on kahtlemisoht siin üsna haruldane. Väikesetähelist eeskuju leiti ilmselt rahvuskuuluvse algustäheortograafia reeglitest, nt *eesti kirjandus*, *jaapani kunst*.

Emakeele Seltsi keeleteimkond saatis 2011. aastal tookordsele Riiklikule Ekasmi- ja Kvalifikatsioonikeskusele kirja eesti keele riigieksami keelevigade hindamise kohta. Soovituses seisis muuhulgas, et kohanimeliste liigitäiendite suurt ega väikest algustähte ei tohiks veaks lugeda, nt *vene köök* ~ *Vene köök*, *soome kelk* ~ *Soome kelk*. Kirjas juhiti tähelepanu ka sellele, et kahetine kirjutusviis ei puuduta keeli ega selgesti maa ja riigi vm kohaga seonduvat, nt *eesti keel*, *Rootsi kroon*. Seejuures tuleb tähele panna, et nimetatud kiri puudutab vigadesse suhtumist vaid eesti keele riigieksamitööde hindamisel, mitte eesti keele õpetamisel üldhariduskoolis. (ESk kiri 2011) Saadetud kirja soovitusel ei oleks tohtinud analüüsitavas lauses õpilase variant veaks lugeda, ometigi teine hindaja seda tegi.

4.2.1. Jutumärkide kasutamine

Jutumärkide kasutamisel oli läbivaadatud töödes esimese ja teise hindaja parandustes erinevusi kolmel korral.

(10) *Seejärel astusin organisatsiooni nimega (-)"Eesti Õpilasesinduste Liit" (-).*

Siinses lauses on eksaminand ja esimene parandaja leidnud, et *Eesti Õpilasesinduste Liit* võiks tekstis esineda jutumärkidega. Teine parandaja on märkinud selle veaks. Kehtiva reegli järgi kirjutatakse asutuse, ettevõtte, organisatsiooni või ühenduse registreeritud täisnimetus ametlikkuse näitamiseks läbiva suurtähega (Erelt 2005: 29). Jutumärkide vajadust ei ole kirjakeele norm sätestanud, sest liitudel on nimi, mitte pealkiri. Seega on teise hindaja parandus asjakohane. Eksitavaid analoogiaseoseid võisid pakkuda nt teoste, sarjade, rubriikide kirjutamise reeglid, kus on jutumärgid nõutud; samuti pealkirjalaadsed üritusenimed, nt "*Teeme ära!*", konverents "*Balti riigid Euroopa koostöös*".

(11) *Suur oli aga minu üllatus, kui Atkinson andis usutluse briti meelelahutussaadetes Top Gear ("Top Gear").*

(12) *Pealtnägija ("Pealtnägija") saates kajastunud tõsiasi, et 3/4 eesti (Eesti) arstidest töötab Soomes, on hirmuäratav.*

Kuna "Top Gear" on sari, tuleks normingu järgi kasutada jutumärke. Kehtiv reegel näeb ette, et teose-, dokumendi-, sarja- ja rubriigipealkirjad kirjutatakse jutumärkides esisuurtähega, nt "Aktuaalne kaamera" (Erelt 2005: 33). Esimene hindaja on jaganud lause autori seisukohta, mille kohaselt sarja pealkiri on kirjutatud ilma jutumärkideta ning mõlemad sõnad on suure algustähega. Teine hindaja on suurte algustähtede kasutamisega nõustunud ning lisanud ka jutumärgid. Siinne olukord on problemaatiline, sest eesti kirjakeele normi järgi tuleks *Gear* kirjutada väikese algustähega; samas on siin tegemist ingliskeelse originiaalpealkirjaga ning inglise keeles ongi mõlemad sõnad suure algustähega. Teises näitelause on samuti paranduste erinevus jutumärkide kasutamises. Esimene hindaja on nõustunud lause autoriga ja leidnud, et pealkiri "Pealtnägija" võiks tekstis esineda ka ilma jutumärkideta. Teine hindaja on aga tuginenud kehtivale teose-, dokumendi-, sarja- ja rubriigipealkirja reeglile ning teinud normingukohase paranduse. *Eesti arstide* paranduse erinevust analüüsiti siinse töö kolmanda peatüki algustäheortograafia paranduste erinevuste alapeatükis.

4.3. Kokku- ja lahkukirjutamine

Läbivaadatud kirjandites esines kokku- ja lahkukirjutamisvigadesse suhtumisel kahe parandaja vahelisi erinevusi kahekümne kuuel korral. Siinses töös analüüsitakse kokku- ja lahkukirjutamise esimese ja teise hindaja paranduste erinevusi sõnaliikide kaupa: substantiivide, verbide, adpositsioonide, adverbid kokku- ja lahkukirjutamise erinevused. Eraldi rubriigis analüüsitakse *võibolla* / *võib olla* kokku- ja lahkukirjutamise tegelikku kasutamist.

4.3.1. Substantiivide kokku- ja lahkukirjutamise erinevused

Substantiivide kokku- ja lahkukirjutamisel esines esimese ja teise hindaja parandustes erinevusi kaheksal korral.

(13) *Samal põhjusel võib õnne leida nii kodust kui kaugemalt, iga noor peab tegema oma valikud puhtalt **südame hääle (südamehääle)** põhjal.*

(14) *Igatüks tahaks hästi elada ja teenida palka, mis võimaldaks lisaks eluaseme ja **toidu kuludele (toidukuludele)** ka midagi lisaks.*

(15) ***Vabaduse tunne (Vabadusetunne)** on inimestele väga tähtis.*

Näidetes 13–15 on autor ja esimene hindaja eelistanud lahkukirjutisi *südame hääle*; *toidu kuludele* ja *vabaduse tunne*. Teine hindaja on need parandanud ning pidanud õigeks variante *südamehääle*; *toidukuludele* ja *vabadusetunne*. Ainsuse omastavas käändes nimisõna kirjutatakse järgnevast nimisõnast lahku, kui esimene nimisõna näitab kuuluvust, nt *poisi raamat*, *venna auto*. Nii on eeldatavasti ka analüüsitavates lausetes tuginetud sellele reeglile, kuid südamele ei saa otseses tähenduses hääle kuuluda. Lahku kirjutatud *südame hääle* tähendaks, et süda teeb ise hääle (vrd *venna armastus* ~ *vend armastab*, *vennaarmastus* ~ *armastatakse venda*), samuti tähendaks lahku kirjutatud *kuju*, et toidul on endal kulu ja vabadusel endal tunne. Seega tuleks siin tugineda reeglile, mille järgi tuleb ainsuse omastavas nimisõna kirjutada järgneva nimisõnaga kokku, kui ta märgib selle nimisõnaga väljendatud mõiste liiki või laadi, moodustades koos temaga kindlaskujunenud mõiste ja vastab küsimusele *mis?*, *mis liiki?*, *mis laadi?*, nt *bussipilet*, *südamearst*. (eki.ee; Erelt 2005: 40) Järgmises näites on mõlemad hindajad jätnud parandamata, et ka *eluasemekuludele* tuleks kokku kirjutada. Kuna aga mõlemad hindajad on aktsepteerinud normingust hälbiva variandi kasutamist, jäetakse see analüüsist välja.

(16) *Sealhulgas pole ka riik tähelepanuta jätnud inimesi või ühendusi, kelle eesmärgiks on parem tulevik ning **elu kvaliteet (elukvaliteet)**.*

(17) Tekib küsimus, kas **elumõte** (**elu mõte**) võibki olla ainult üks elumõtte otsing?

Kehtiv ortograafiareegel näeb ette, et ainsuse nimetavas käändes või lühitüveline nimisõna kirjutatakse järgneva nimisõnaga kokku, nt *vesiveski*, *nahkmööbel*, *naisarst* (Erelt 2005: 40). 16. näites on aga esimene hindaja jätnud vea märkimata. Ilmselt on siin tekkinud viga, sest on eeldatud, et tegu on kuulumisega (elule kuuluv kvaliteet) või sihitisliku täiendiga (täiendosa märgib objekti, millele põhiosaga väljendatud tegevus on suunatud) (Erelt 2005: 40–41). 17. analüüsitavas lauses on esimene hindaja nõustunud lause autoriga, et *elu mõte* tuleks kokku kirjutada, teine hindaja on selle veaks lugenud. Lause teises pooles on aga nii lause autori kui ka mõlema hindaja arvates *elumõte* liitsõna. Ilmselt on teine hindaja parandanud esimeses pooles oleva sõna *elumõte*, kuna on rõhutatud liitsõna mõlemat osa. Lahkukirjutatud variant tähistaks teise hindaja arvates siin lauses tõenäoliselt justkui elule kuuluvat mõtet ning *elumõte* üldmõistet. Teises pooles olev *elumõte* oleks sel juhul rõhutamata. Ortograafiareeglitele tuginedes ei tohiks aga *elumõte* kokkukirjutamist veaks lugeda nii või teisiti.

(18) Ebameeldivate juhtumite kuhjumisel võivad tekkida uued ja tekib **lumepalli efekt** (**lumepalliefekt**).

Kirjandi autor ja esimene hindaja on eelistanud varianti *lumepalli efekt*. Teine hindaja on kehtivale normingule tuginedes selle veaks lugenud ning märkinud, et ainuõige variant on *lumepalliefekt*. Lahkukirjutamist võib põhjustada inglise keele analoogia (*snowball effect*). Inglise keele eeskujul lahku kirjutatud varianti esineb üsna palju ka toimetamata internetikeeles (Google Blogi otsingu tulemus: *lumepalli efekt* u 800 tulemust; *lumepalliefekt* u 1240 tulemust). Lisaks võib olla väära variandi aktsepteerimise põhjuseks ka võimalus, et liitsõna osa *efekt* on tõlgendatud lumepallile kuuluvaks.

(19) Nimelt on teadlased spekulerinud, et **põlevkivi varud** (**põlevkivivarud**) on otsakorral.

Esimene hindaja on aktsepteerinud autori lahkukirjutist *põlevkivi varud*. Ilmselt on nad tuginenud reeglile, mille kohaselt tuleb ainsuse omastavas nimisõna (kui ta vastab

küsimusele *kelle? mille?*) kirjutada järgnevast nimisõnast lahku. Teine hindaja on aga leidnud, et *põlevkivivarud* väljendab pigem mõiste liiki või laadi, moodustades ühe kindlakskujunenud mõiste ning vastates küsimusele *missugune? (mis liiki? mis laadi? mis?)*, nt *jahikoer, taskukell, tammepuu*.

(20) *Üha enam globaliseeruv as ühiskonnas on palju võimalusi enese leidmiseks (eneseleidmiseks).*

Kirjandi autor on analüüsitavas lauses eelistanud lahkukirjutatavat varianti *enese leidmiseks*, esimene hindaja on temaga nõustunud. Teine hindaja on leidnud, et ainuõige variant on *eneseleidmiseks*. Kuna tegu on nimisõnalise mõistetähistusega, tuleb ka kehtiva normigu järgi taolised sõnad kokku kirjutada. Sarnaselt nimisõnaga *eneseleidmine* tuleb kokku kirjutada ka *rindapistmine, ellusuhtumine, teeleminek, maatamees* jt (Erelt 2005: 42).

4.3.2. Verbide kokku- ja lahkukirjutamise erinevused

Tegusõnade ehk verbide kokku- ja lahkukirjutamise parandamisel läksid hindajate arvamused lahku kahel korral.

(21) *Eneseteostus on kui õnn – seda ei saa ette planeerida ning tihti saab oma arengust alles tagasivaadates (tagasi vaadates) aru.*

(22) *Kuubas oli peale majanduskriisi nafta otsa saamas ning kõike riigi elu puudutavat hakati ümberkorraldama (ümber korraldama).*

Lause autor ja esimene hindaja on leidnud, et tuleks kirjutada *tagasivaadates*. Teine hindaja on aga kehtivale normingule tuginedes teisel arvamusel. Nimelt tuleb ühend- ja väljendtegusõnade vormid kirjutatada lahku, kuna nende osi saab ümber paigutada, nt *alla tulema ~ tulema alla, tarvis minema ~ minema tarvis*. Siia gruppi kuulub ka *tagasi vaatama*. Kokkukirjutatud variandi kasuks otsustamine võis tuleneda mõlema sõna eraldi rõhuga hääldamisest, seetõttu võidi eelistada ka kirja pildis kokkukirjutamist.

Teisalt võis nii kirjandikirjutaja kui ka esimene hindaja liigitada analüüsitava tegusõna liittegusõnade hulka ning seetõttu otsustati kokkukirjutamise kasuks, sest liittegusõnade osad kirjutatakse kõigis vormides kokku, nt *abielluma*, *alahindama*, *vastunäidustama*. Eeldatavasti tekkisid samadel põhimõtetel erinevused esimese ja teise hindaja parandustes ka verbi *ümbere* *korraldama* kirjutamisel. Normingust häälbiva kokkukirjutatud variandi kasutamiseks võisid analoogiat pakkuda liittegusõnad, nt *vastunäidustama*.

4.3.3. Adpositsioonide kokku- ja lahkukirjutamise erinevused

Adpositsioonide kokku- ja lahkukirjutamisel esines esimese ja teise hindaja parandustes erinevusi kolmel korral.

(23) *Sellist teedpidi (teed pidi) sammusid Aleksis Kivi raamatus seitse venda.*

Siinses lauses on kaassõna *pidi* kirjutatud käändsõnaga *tee* kokku: *teedpidi*. Esimene hindaja on lause autoriga nõustunud ning pole seda veaks märkinud. Kehtiva normingu järgi oleks aga õige versioon *teed pidi*, sest kaassõna (ees- või tagasõna) kirjutatakse käändsõnast, mille juurde ta kuulub, lahku (Erelt 2005: 53). *Teed pidi* on samaväärne väljendiga *teed mööda*, mis tuleb mõlemal juhul lahku kirjutada. Raskusi võib siin valmistada asjaolu, et kaheti võib *pidi* kirjutada muutunud tähenduses '*moodi, viisi*', nt *mitutpidi* ~ *mitut pidi*, *kumbagipidi* ~ *kumbagi pidi*. Samuti kirjutatakse *pidi* kokku eritähenduslikes väljendites: *ninapidi*, *kättpidi*, *aegapidi*. Kokkukirjutamist nõuavad ka liitmäärsõnastunud kujud *edaspidi*, *pahempidi*, *parempidi*, *seespidi*, *tagurpidi*, *välispidi*, *äraspidi*. (Erelt 2005: 53) Seega on eksimise põhjuseid analoogia mõjul mitmeid. Samuti võib eeldada, et kokkukirjutatud iseseisva tähendusega variandid (mis on normingu järgi õiged) on keeles sagedamini kasutatavad. Keelekasutajal võib olla raske otsustada, missuguse reegli järgi tuleb nendel ja sarnastel juhtudel toimida. Kindlasti tuleks siingi tegelikku keelekasutust pidevalt jälgida ning vajaduse korral kehtiv norming üle vaadata ja sellesse muudatusi teha.

(24) *Minuarvates (Minu arvates) tuleks taolised ettevõtmised edasi lükata.*

(25) *Need lapsed on minuarvates (minu arvates) jäetud ilma vanemliku hoolitsuseta.*

24. ja 25. näitelause on autor ja esimene hindaja eelistanud kokkukirjutatud varianti *minuarvates*. Teine hindaja on selle vääraks lugenud ning märkinud, et kehtiva normingu järgi oleks õige see lahku kirjutada. Siin võib põhjuseks olla asjaolu, et *minu arvates* hääldatakse kokku ning häälduse eeskujul moodustatakse ka kirjaviisis kokkukirjutatud variant. Eksitavat analoogiaseost võivad pakkuda ka kokkukirjutised *minupärast, minugipoolest, millegipoolest*. Inger Pürjema magistritööstki selgub, et *minuarvates* (ka *minumeelest*) on eksamikirjandites kokku kirjutatult üsna levinud (Pürjema 2014: 59), seetõttu tuleks nende sõnade tegelikku kasutust jälgida edaspidigi ning vajaduse korral aktsepteerida kirjakeeles rööpvorme. Samuti on kaassõnade ekslikule kokkukirjutamisele eelneva nimi-või asesõnaga tähelepanu juhitud kirjandite parandajate koolitusel, kus keelevigade rubriigis on toodud näide ka *minu arust* kasutamise kohta: *Sellele suurele probleemile on aga minuarust väga lihtne lahendus.* (Habicht 2013: 3).

4.3.4. Adverbide kokku- ja lahkukirjutamise erinevused

Adverbide kokku- ja lahkukirjutamise parandamisel erinesid esimese ja teise hindaja parandused kolmel korral.

(26) *Olgu mistahes (mis tahes) rahulolematuse põhjuseks, peaasi et iga inimene leiaks endale selle tee, mis teda rahuldaks.*

(27) *Ole nii heatahtlik kuitahes (kui tahes), seda tööintervjuul ei hinnata.*

Siin on veaks loetud kokku kirjutatud *mistahes* ja *kuitahes*. Esimesed hindajad on *mistahes* ja *kuitahes* jätnud veaks märkimata. Emakeele Seltsi keeleteoimkond võttis 11. juunil 2012 vastu otsuse, mille kohaselt võib kirjutada *tule mis tahes ~ mistahes bussiga* (vrd ainult lahku: *tule millega tahes*), *mõtle mis tahes ~ mistahes töödele* (vrd ainult

lahku: *mõtles millele tahes*) (ESk otsus). Varem kehtinud reeglite järgi ühendeid *mis tahes* ja *kui tahes* liitsõnaks ei peetud ning ainuõige variant oli kirjutada need lahku. Kuna aga toimetamata internetitekstides hakkas üha enam häälduse mõjul levima kirjaviis, kus keelekasutajad tõlgendasid ühendeid *mis tahes* ja *kui tahes* liitsõnana, muutis ESi keeleteoimkond kehtivat normingut ning normingupärased variandid on nüüd mõlemad. Seejuures tuleb tähele panna, et keeleteoimkonna otsus puudutas nimisõna määratlavaid (täiendilisi) kasutusi. (ESk otsus) Siinsetes lausetes on aga juhtum problemaatiline ja piiripealne. Seega on ainuõiget varianti raske tuvastada ning on tekkinud segadus, missugust variant õigeks lugeda.

(28) ***Kus juures (Kusjuures)*** *see ei ole ainult nende endi süü.*

Eelmises lauses valmistas esimesele hindajale ja lause autorile raskusi määrsõna *kusjuures* kirjutamine. Teine hindaja on märkinud, et ainuõige on see kokku kirjutada – nii sätestab ka kehtiv norming. Problemaatiliseks kujunes ilmselt selle adverbi kirjutamine häälduse tõttu. Keelekasutajad hääldavad sageli sõna *kusjuures* mõlemad osad rõhuliselt ning nii võibki tunduda, et ka kirjalikus tekstis tuleb mõlemad sõnad eraldi kirjutada. Siiski kirjutatakse põhireegli kohaselt liitadverbid kokku, nt *kusjuures*, *läbisegi*, *seepärast*. Segadusse võis ajada ka Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsus, mis puudutab muutumatute sõnade *kas või* / *kasvõi*, *just nagu* / *justnagu*, *just nimelt* / *justnimelt*, *kui tahes* / *kuitahes* ja *mis tahes* / *mistahes* uuendatud reeglit, mille kohaselt võib neid kirjutada nii lahku kui ka kokku. Siia loendisse ei kuulu aga liitmäärsõnad *kusjuures*, *aegamööda*, *läbisegi*, *seejuures*; kuna nendes liitmäärsõnades on kaks kõrvuti paiknevat *mis tahes* sõnaliigist sõna sulandunud üheks määrsõnaliseks väljendiks. (ESk otsus)

4.3.5. Pronoomenite kokku- ja lahkukirjutamine

Pronoomenite kokku- ja lahkukirjutamise vigade parandamisel olid esimene ja teine hindaja lahtarvamusel kolmel korral.

(29) *See sama (Seesama) artikkel ilmus ka SL Õhtulehes 2003. aastal.*

(30) *Selles elukestvas protsessis õpime tundma ise ennast (iseennast).*

(31) *Maailma on võimalik natukenegi muuta, kui alustada ise enda (iseenda) muutmisega.*

Lausetes 29—31 on probleeme pronoomenite *seesama* ja *iseenese* kokku- ja lahkukirjutamisega. Normingust hõlbivad on lahkukirjutatult *see sama*, *ise ennast* ja *ise enda*. Õigeks loetakse liitpronoomenite ja selle käändeliste vormide tüvede kokkukirjutatud variant, nt *igaiüks*. Põhjuseid, miks keelekasutajad on otsustanud lahkukirjutatud variandi kasuks, võib olla mitmeid. Ühelt poolt võib lahkukirjutatud variandi kasutamist toetada häälduspärane kirjutamine, kuna tänapäeva eesti keeles on levinud tendents, kus rõhutavate pronoomenite hääldamisel kandub tugev rõhk mõlemale sõnale (toimub liitsõna lahuühääldus). Nii võibki keelekasutajale tunduda, et need sõnad tuleb ka tekstis lahku kirjutada. Teiselt poolt võib analüüsitavates näidetes lahkukirjutamist põhjustada ka analoogia. Kui sõnaliik on vääralt määratletud, võivad keelekasutajad nt adverbide kokku- ja lahkukirjutamise reeglitele tuginedes teha otsuse lahkukirjutatud variandi kasuks. Eeskuju võivad pakkuda nt sarnased tegelikult keelekasutuses rohkem kasutatavamad sõnapaarid *väga hea*, *seal ees*, *sama vähe*. Pronoomenite kokku- ja lahkukirjutamise probleeme on analüüsinud ka Inger Pürjema oma magistritöös, kus normingust hõlbivate näidetena on toodud nt *see sama*, *selle sama*, *seda sama*, *ise endale* jt (Pürjema 2013: 42–43).

4.3.6. *võibolla* / *võib olla* kokku- ja lahkukirjutamine

Kuna sõnade *võibolla* / *võib-olla* / *võib olla* kokku- ja lahkukirjutamine on uuritud kirjandite põhjal üsnagi problemaatiline nii kirjandi autoritele kui ka hindajatele, analüüsitakse neid probleemkohti siinses eraldi jaotises. Läbivaadatud kirjandites esines esimese ja teise hindaja *võibolla* / *võib-olla* / *võib olla* parandustes lahkarvamusi neljal korral.

(32) *Kodumaalt lahkumise põhjuseid **võib-olla** (**võib olla**) mitmeid.*

Lauses 32 on esimene hindaja nõustunud kirjandi autoriga ning aktsepteerinud rõhumäärsõnalist variant *võib-olla*. Tegelikult on konteksti sobiv normingujärgne variant verbiline *võib olla*, nii nagu teine hindaja on märkinud. Ilmselt põhjustab siin segadust Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsuse tõlgendamine *võib-olla* kirjutamise kohta. Otsuse kohaselt võib nii sidekriipsuga kui ka sidekriipsuta kokku kirjutada määrsõna *võibolla*. Seejuures tuleb tähele panna, et verbivormina on ainumõeldav variant *võib olla*. (ESki otsus) Kuna analüüsitavas lauses esineb *võib olla* verbivormina, ei ole kokkukirjutatud ega ka mitte sidekriipsuga variant aktsepteeritav.

(33) *Teises riigis on võib-olla tal parem oma ideid rakendada ja ellu viia, sest toetajaskond **võib-olla** (**võibolla**) laiem.*

Lauses 33 on autor *võib-olla* kirjutanud sidekriipsuga, esimene hindaja on sellega nõustunud. Teine hindaja on märkinud, et õige variant on *võibolla*. Kehtiva normingu järgi ei ole õiget varianti praegusel juhul üldse esil. ESi keeleteoimkonna otsuse kohaselt on ainuõige verbivormina esinev *võib olla* lahku kirjutada (ESki otsus). Siin lauses esinebki *võib olla* verbivormina. Juhul kui autor oleks kirjutanud ..., *sest toetajaskond on võib-olla laiem*, oleks aktsepteeritavad nii *võibolla* kui ka *võib-olla*. Paraku ei ole analüüsitavas lauses kolm erinevat keelekasutajat suutnud õiget varianti tuvastada. Põhjuseks on ilmselt asjaolu, et ei olda ESk otsuse sisuga kursis või on *võib-olla* tõlgendatud analüüsitavas lauses määrsõnaks. Juhul kui teine hindaja tõlgendas *võib-olla* vääralt määrsõnaks, oleks ikkagi pidanud ka sidekriipsuga variant jääma õigeks, nii et õpilase kahjuks on siin parandamisotsus tehtud igal juhul.

(34) ***Võib olla (Võib-olla)** on liiale mindud sellega, et igaüks soovib omada mõne ülikooli tunnistust.*

Eelnevas lauses on probleemiks määrsõna *võib-olla* kasutamine. Kirjutaja ja esimene hindaja on pidanud õigeks variandiks *võib olla*. ESk otsuse kohaselt on lahku kirjutatud variant normingukohane vaid siis, kui *võib olla* esineb verbivormina. Määrsõnana on aktsepteeritavad vaid *võibolla* / *võib-olla* (ESk otsus). Teine hindaja on märkinud õigeks variandiks *võib-olla*, mis selles lauses on ka ainumõeldav, sest *võib-olla* esineb siin määrsõnana, mitte verbivormina. Lahkukirjutatavat varianti eelistati tõenäoliselt seetõttu, et *võib olla* tõlgendati analüüsitavas lauses verbivormiks või siis ei olnud keeleteoimkonna muudatustega *võib-olla* / *võibolla* / *võib olla* kirjutamise kohta süvitsi tutvutud.

(35) *Ta on selle üle **võib olla (võib-olla/võibolla)** isegi uhke.*

35. analüüsitavas lauses on autor ja esimene hindaja leidnud, et õige variant on siin *võib olla* lahkukirjutatud kujul. Eespool nimetatud ja analüüsitud reeglitele ja normingumuudatustele tuginedes on selles *olema*-öeldisverbiga lauses aga ainuõige rõhumäärsõnana tõlgenduva *võib-olla* / *võibolla* kasutamine. Lahkukirjutatud variant oleks aktsepteeritav, kui oleks kirjutatud: *Ta võib olla selle üle uhke.*

4.4. Morfoloogia

Morfoloogiavigade märkimisel esines esimese ja teise hindaja vahelisi erinevusi neljal korral.

(36) *Isabel arvab, et armastus noormehe vastu ületab tahte **naaseda (naasta)** turvalisse majja.*

Kehtiva normingu kohaselt on verb *naasma* nõrgeneva astmevaheldusega verb, mida tuleks muuta verbi *seisma* eeskujul. Seega on normingujärgne *da*-tegevusnimi *naasta*, nii on märkinud ka teine hindaja. Kirjutaja ja esimene hindaja on aga otsustanud

naaseda kasutamise kasuks. Tiiu Erelt on oma artiklis “Mis on eestlasele eesti morfoloogias raske?” väitnud, et *naasma* on ainus verb *seisma* tüübis, mis põhjustab keelekasutajatele muutmisel raskusi. Teiste samasse muuttüüpi kuuluvate verbide *tõusma*, *seisma*, *laskma* muutmisel tegelikus keelekasutuses türevokaali lisamist ei esine. (Erelt 2000: 77) Põhjuseks on ilmselt asjaolu, et *naasma* on suhteliselt harva kasutatav verb, *tõusma*, *seisma*, *laskma* seevastu on igapäevakeeles tunduvalt sagedasemad. Nihked ühest muuttüübist teise saavad aga tihtipeale alguse just harva kasutatavate verbide harva esinevatest vormidest. Minu bakalaureusetöös ilmnis, et kõige ulatuslikum on verbi *naasma* varieerumine impersonaali preesensi vormis. Google'i blogide ja uue meedia korpuse andmetel esines nii normingupärast *naastakse* kui ka hääbivat vormi *naasetakse* võrdselt kuuel korral. Siinses lauses analüüsitava *da*-tegevusnime kasutamisel nii ulatuslikku varieerumist ei esinenud, kuid siiski täheldasin ka *naaseda*-vormi kasutamist tegelikus keelekasutuses. (Karnö 2013: 29) Hindajate koolitusel on samuti tähelepanu juhtitud *naasma* keelekasutaja jaoks problemaatilisele muutmisviisile (Habicht 2013: 6). Keelekorraldajatel tuleks jälgida verbi *naasma* muutmisviise edaspidigi ning vajaduse korral aktsepteerida rööpvormide kasutamist.

(37) *Eestlaste pessimistliku (pessimistlikku) hoiakut on käsitletud A. Kivirähk oma teoses "Maailma otsas", kus romaani tegelased soovivad teatud hetkel oma elus minna kuskile kaugele ära ja põgeneda oma tavapärase elu rutiinist.*

37. analüüsitavas näites on nii autor kui ka esimene hindaja eksinud *lik*-liitelise sõna käänamisel. Sõnas *pessimistlikku* on nad otsustanud variandi *pesimistliku* kasuks. Ilmselt on olnud põhjuseks tähelepanematus (esimese hindaja puhul, kes ei ole viga märganud) või hääldusest tulenevad probleemid. Kõnekeele analoogial võib keelekasutaja üldistada sõna *pessimistlik* partitiivi vormiks *pessimistliku*. *lik*-liiteliste sõnade problemaatilisele muutmisele riigieksamitöodes on tähelepanu juhitud ka hindajatele mõeldud koolitusel, nt *Selliseid saatuslike juhtumeid on teisigi olnud* (Habicht 2013: 4).

(38) *Minu arvates laetakse paljudesse tuntud portaalidesse **ülesse (üles)** vägivaldseid videoid.*

Siin lauses on teine hindaja valeks lugenud sõna *ülesse* kasutamise. EKI keelenõuande materjalidele tuginedes on samuti kirjakeeles õige *üles*, sõna *ülesse* on argikeelne (eki.ee). Eeldatavasti ongi väär variandi kasutamise põhjustanud argikeele mõju kirjakeelele. Teine hindaja on *ülesse* märkinud õigekeelsusveaks, kuid tegelikkuses peaks see kuuluma pigem sõnastusvigade hulka, sest *üles* on muutumatu sõna, mis produktiivselt ei käändu. Lisaks on mõlemad hindajad jätnud parandamata verbi *laadima* normingust hälbiv pööramine. Kuna mõlemad hindajad on normingust hälbivat varianti aktsepteerinud, ei analüüsita *laadima* kasutamist selles töös.

(39) *Meile näidatakse vaid väga väikest ning välja **valitut (valitud)** osa kuulsuste tegelikust elust.*

39. analüüsitavas hindajate lahkarvamuste näites on esimene hindaja aktsepteerinud varianti *valitut*, kuid teine hindaja on ainuõigeks pidanud variandi *valitud*. EKI keelenõuande materjalidest leiab soovitus, mille järgi on õige jätta mineviku kesksõna vorm sellises täiendilises positsioonis käänamata, s.t kirjutada *valitud*, nt *viimati valitud kõnede loetelu* (eki.ee). Seega on teine hindaja teinud normingukohase paranduse. Ilmselt põhjustab siin eksitavat analoogiaseost *tu*-liiteline nimisõnatuletis *väljavalitu*, mille osastava käände vorm on *väljavalitut*. Siinses näitelauses on aga algvormis tegu ühendteigusõnaga *välja valitud*.

4.5. Interpunktsioon

Riigieksamikirjandite interpunktsioonivigade esimese ja teise hindaja paranduste erinevusi analüüsitakse järgmistes jaotistes: liitlause kirjavahemärgistamise paranduste erinevused; lauselühendiga lause kirjavahemärgistamise erinevused ning konkreetsete sidesõnade ja sidendite kirjavahemärgistamise erinevused. Läbi vaadatud töödes esines interpunktsioonivigade parandamisel esimese ja teise hindaja paranduste erinevusi 33 korral.

4.5.1. Liitlause kirjavahemärgistamise erinevused

Siinses jaotises käsitletakse rindlause ja põimlause ning selle eri tüüpi kõrvallause kirjavahemärgistamise paranduste erinevusi. Jaotised lähtuvad hindajate jaoks probleeme tekitanud interpunktsioonivaldkondadest.

4.5.1.1. Rindlause kirjavahemärgistamise erinevused

Rindlause kirjavahemärgistamisel kujunesid esimese ja teise hindaja parandused erinevaks kolmel juhul.

(40) Töö üle ta ei kurtnud, aga tal tekkis koduigatsus, (-) ja see sundis teda tagasi naaseema.

Eelnevas näitelause luges esimene hindaja sõna *koduigatsus* järel oleva koma õigeaks, teine hindaja märkis selle interpunktsiooniveaks. Kehtiv kirjakeele norm näeb ette, et tavaliselt eraldatakse rindlause osalaused üksteisest komaga, nt *Sina küsid, mina vastan*. Siiski tuleks tähele panna, et sidesõnade *ja ning ega ja või* puhul rindlauses enamasti vahemärke ei kasutata, nt *Vihma sajab ja päike paistab*. Kuid ka siin on omad erandid. Loetletud sidesõnade ette tuleb tingimata koma panna, kui rindosalause järgneb kõrvallausele, üttele, järellisandile vms, mis nägunii tuleb muust lausest komadega eraldada. Soovitatav on aga koma panna juhul, kui sidesõna alustab järsult uue mõttega lauset või kui temaga väljendatakse vastandust, seletust või järeldust, nt *Pilt oli viis aastat vana, ja siiski mitte aegunud*. Seega on rindlause kirjavahemärgistamises tõlgendusvõimalus erinev ning seetõttu ka vastuolud hindajate parandustes üsna ootuspärased.

4.5.1.2. Põimlause kirjavahemärgistamise erinevused

Põimlause kirjavahemärgistamisel esines hindajate parandustes erinevusi kuuel korral. Enamik hindamisel erinevusi põhjustanud lausetest kuuluvad küllaltki keerukate liitsete liitlause hulka. Probleemid tekkisid peamiselt kõrvallause järel *ja* ja *ning* ees koma kasutamisega.

(41) *Inimesed, kes päriselus pole kohanud poppstaari, kellest loevad, ei tea, milline poppstaar tegelikult inimesena on (,) ning seepärast tekib neil esmamulje loetud inimesest meedia abil.*

(42) *Paljudele on kodu koht, kus saab tunda ennast rahulikuna (,) ja ka minule on see pesa, kus ma tunnen ennast turvaliselt.*

(43) *Kui pole juuri, mis neid kinni hoiaks, on neil tuul, mis neid kaugele lennutab (,) ja nii tekivadki inimesed, kes oma kohta siin maailmas ei leia.*

Näidetes 41–43 on nii lausete autoritele kui ka esimestele hindajatele probleemi valmistanud põimlause kirjavahemärgistamine. Kehtiva reegli kohaselt tuleb kõik põimlause kõrvallaused eraldada muust lausest koma(de)ga. Näidetes 41–43 on aga töö autor jätnud *ja/ning* ette koma panemata, esimene hindaja on seda aktsepteerinud, teine mitte. Kehtiva normingu järgi on õigus teisel hindajal. Eksimise põhjuseks (töö autori ja esimese hindaja puhul) võib olla reegli tundmatus ning eksitust võib tekitada ka valearusaam, et rinnastavate sidesõnade *ja/ning* ette üldiselt koma ei panda. Segadust võib tekitada reegel, mille kohaselt sidesõnade *ja, ning, ega, ehk, või* puhul tavaliselt vahemärke ei kasutata, nt *Mehel polnud sõpru ega vaenlasi*. (Erelt 2006: 163)

4.5.1.2.1. Kõrvallauseste kirjavahemärgistamise erinevused

Eri tüüpi kõrvallause pealausest komaga eraldamise kohta ilmnes hindajate parandustes erinevusi kaheksal korral.

(44) *"Kodu on seal (,) kus su süda on."*

(45) *See tulemus võib indiviudaalidel erineda, aga niikaua, kuni on võimalus (,) et kuskil mujal on parem elu, püsib rahulolematust.*

(46) *Minu jaoks tundus see jutt natukene naljakas, sest töö, mida ta seal tegi (,) oli põlluharimine.*

(47) *Jutu tuum oli aga hoopis selles, et ta vajab kogemust (,) mille abil teha õiget otsust.*

(48) *Rahva puudumisel kaotaks meedia täielikult oma funktsiooni (,) mistõttu võib öelda, et meedia ja inimkond käivad käsikäes.*

Selle jaotise näidetes on keelekasutajatele probleeme valmistanud kõrvallause kirjavahemärgistamine. Eesti kirjakeele norm näeb ette, et kõrvallased eraldatakse eelnevast ja järgnevast lauseosast alati komaga, nt *Kui ta koju minema hakkas, oli väljas juba pime*. Juhul kui rinnastatud kõrvallauseid seob sidesõna, ei ole koma kasutamine vajalik, nt *Jüri ütles, et tal pole rohkem aega ja et ta läheb koju*. (Erelt 2006: 140) Siin analüüsitavates lausetes on kirjutajad jätnud koma panemata ning tööde esimesed parandajad on seda aktsepteerinud. 44., 45., 47. ja 48. lauses on eksaminandid jätnud kõrvallause ees vajamineva koma märkimata. 46. näitelausest puudub koma kõrvallause järelt. Segadust võis siin tekitada asjaolu, et kirjutajad ja esimesed hindajad on pea- ja kõrvallause enda jaoks valesti määratlenud. Lisaks tuleb tähele panna, et 45., 46. ja 47. näitelause puhul on lausete autoril koma puudu jäänud kõrvallause eraldamisest, seda on aktsepteerinud ka esimene hindaja.

4.5.3. Lauselühendite kirjavahemärgistamise erinevused

Esimese ja teise hindaja parandused lauselühendite kirjavahemärgistamisel erinesid seitsmel korral. Erinevusi põhjustasid *des*-lühendiga ning *nud*-lauselühendiga lausete kirjavahemärgistamine.

(49) *Vaadates Ameerika Ühendriike (,) võib väita, et inimeste uude keskkonda paigutamine võib olla kogukondlikult teadusliku progressi alus.*

(50) *Tundes oma riigi ajalugu ning kultuuri (,) märkab haritu, et kunstiteos püüab näidata midagi tõena, mis tegelikkuses on teisiti.*

Näitelausetes 49 ja 50 on esimene hindaja aktsepteerinud autori soovi jätta *des*-lauselühend komaga eraldamata. Teine hindaja on aga lugenud selle veaks ning märkinud, et koma peaks olema. Tegelikus keelekasutuses ei tohiks aga koma puudumist lausealgulise *des*-lühendi puhul, millele järgneb põhilause, veaks lugeda. Kehtiva kirjakeele normi järgi on juhtudel, kus põhilause ees paiknevad lühendid, kus käändeline verbivorm on lühendi algul, ning põhilause järel paiknevad lühendid, kus käändeline verbivorm on lühendi lõpus, määrusliku *des*- ja *mata*-lühendi komakasutus vaba. Siiski soovitatakse koma lisada, kui tegemist on pikemate lühenditega, nt *Hoolimata tänase noore ensekindlast teotahtest, on temas peidus suurel hulgal egoism.* Ilmselt valmistab siin probleeme määruslike lauselühendite *des*- ja *mata*-komakasutuse kõikuv reeglistik.

Praegu kehtiva reegli järgi oleneb *des*- ja *mata*-lühendi komakasutus lühendi asendist põhilause suhtes ning käändelise verbivormi asendist oma laiendite suhtes. Kehtiva reegli järgi tuleks põhilause järel *des*- ja *mata*-lühend eraldada komaga, kui käändeline verbivorm on lühend algul, nt *London mängib traditsioonilist mängu, olles vastu igale sammule, mis vähendab rahvusriikide võimu.* Komakasutust soosib siin asjaolu, et taolised lühendid on kõige rohkem kõrvallause moodi. Põhilause ees paiknevaid lühendeid ei eraldata komaga, kui käändeline verbivorm on lühendi lõpus või sel vormil puuduvad laiendid, nt *Süües kasvab isu.* Taolised lühendid on kõige vähem kõrvallause

moodi. Samuti ei eraldata komadega kaassõnastunud *des*-vorme, nt *Alates teisipäevast hakkab kehtima uus busside sõiduplaan*. (Erelt 2006: 151—152; EKK 2000: 141)

(51) *Meedia võib luua ka halva kuvandi (,) tehes inimestele liiga või jätta neile külge halva maine.*

(52) *Ka inimesed otsivad rahulolu, aga nad võivad isegi hulluks minna oma rahulolematuses (,) otsides rahu.*

Näidetes 51 ja 52 on nii lause autor kui ka riigieksamitöö esimene parandaja seisukohal, et lauselühendi ees ei peaks koma olema; teine hindaja ei ole autori ja eelparandajaga nõustunud ning on märkinud koma puudumise veaks. Kehtiva reegli järgi eraldatakse põhilause järel paiknevad lühendid komaga, kui käändeline verbivorm on lühendi algul (Erelt 2006: 151). Seega on siin komade nõudmine õigustatud. Eksitavat analoogiaseost võis pakkuda reegel, mille järgi ei eraldata põhilause ees paiknevaid lühendeid, kui käändeline verbivorm on lühendi lõpus või kui sel vormil puuduvad laiendid (Erelt 2006: 151). *des*-lauselühendi kirjavahemärgistamise erinevusi võis põhjustada ka 1980. aasta eesti keele õpik, mille järgi olid normingust hälbivad laused nt *Linna jõudes hakkasid vabrikukorstnad paistma; Aknast välja vaadates jäi kass auto alla* (Vääri 1980: 143).

4.5.4. Ühendsidendite ja kui kirjavahemärgistamine

Siinses jaotises tutvustatakse ühendsidendite ja *kui* kirjavahemärgistamise paranduste erinevusi. Neid sidendite kirjavahemärgistamise juhtumeid vaadatakse eraldi jaotises, sest nii ühendsendid kui ka *kui* kasutamine valmistas vaadeldud eksamitöodes parandajatele märgatavalt probleeme.

3.5.4.1. Ühendsidendite kirjavahemärgistamine

Ühendsidendite kirjavahemärgistamisel võis hindajate erinevaid parandusi märgata viiel korral, probleeme valmistasid ühendsendid *selleks et; juhul kui ning olgugi et*.

(54) *Selleks, (-) et sooja sööki ja korralikku katust saada, peab olema töö.*

(55) *Muidugi juhul (,) kui nad oleksid nõustunud.*

(56) *Tookord ta sai direktori ametikoha, olgugi (,) et ta haridustase ei vastanud kvalifikatsiooninõuetele.*

Näidetes 54–56 on probleemiks ühendsidendiga lause kirjavahemärgistamine. 54. näitelauses on lause kirjutaja ja esimene hindaja leidnud, et *selleks* järel võiks olla koma. Teine hindaja on selle aga veaks lugenud ning märkinud, et koma ei peaks seal olema. 55. näitelauses on vastupidine olukord: töö autor ja esimene hindaja on ühendsidendi vahele jättnud koma panemata, teine hindaja on selle märkinud veaks ning lisanud koma. 56. lauses on probleemiks olnud *olgugi et* komastamine, esimene hindaja on nõustunud kirjutajaga ning aktsepteerinud komaga varianti, teine hindaja mitte. Mati Erelt on “Lause õigekeelsuses” eraldi välja toonud selle, et palju eksitakse sidendi *olgugi et* komastamisega, nt *Ma tõstsin kohutavalt lärmi, olgugi et see oli minevik* (Erelt 2006: 142)

Kehtiv norming näeb ette, et sidendite, nagu *sellepärast et, selleks et, selle asemel et, eeldusel et, nii et, siis kui, enne kui, juhul kui, nii palju kui, samal ajal kui* puhul on koma asend kõikuv. Põhjuse, otstarbe vm spetsiifilise tähenduse rõhutamise korral paigutatakse koma pealausele sidesõna *et, kui* vms ette. Üldjuhul on aga koma ühendsidendi ees. Pealausele eelneva kõrvallause algul aga ei ole vaja ühendi osade vahele koma panna. Samas ei ole koma ühendi osade vahele panek ka norminguvastane. (Erelt 2006: 141) Samuti soovitatakse veaks märkimata jätta samas positsioonis kasutatud *isegi kui, olgugi et, peaasi et, mitte et*, kuna neid peetakse kokkukuuluvateks sidenditeks. Seega on näidetes 54—56 teised hindajad teinud komaparandused õpilase kahjuks. Kuna kolmandale hindamisele ei ole tööd läinud, ongi jäänud lõplikuks variandiks normingust hälbivad parandused. Põhjuseks on tõenäoliselt kehtiva normingu mittetundmine või hindajate harjumus vananenud soovitude järgi õigekeelsusvigu parandada. Samuti valmistab siin tõlgendamise raskusi erinevate reeglite olemasolu, nt *nii et* kasutamisel võib püsiühendites koma panemata jätta, nt

Valetab nii et suu suitseb. Samuti ei komastata kõrvuti asetsevaid sidesõnu, nt *Tuleks tõrelda, kuid et ta on nii tundlik, siis piisab ehk märkusest.* (Erelt 2006: 141–142)

4.5.4.2. *kui* kirjavahemärgistamise erinevused

Et *kui* ja *nagu* kirjavahemärgistamise reeglistik on eesti kirjakeele kasutaja jaoks suhteliselt keeruline, analüüsitakse *kui* ja *nagu* kirjavahemärgistamist siinse jaotise eraldi rubriigis. *kui* ees oleva koma kasutamine põhjustas hindajatevahelisi erinevusi neljal korral.

(57) *Meedia eksisteerib üle terve maailma ja on eksisteerinud kauem (,) kui keegi meist mäletaks.*

(58) *Inimestel on millegipärast jäänud arvamus, et igal pool mujal on parem, (-) kui seal, kus nad hetkel viibivad.'*

(59) *Täpselt nii palju (,) kui on inimesi, on ka erinevaid arvamusi.*

Näidetes 57—59 on hindajate vahel erimeelsusi põhjustanud koma sidesõna *kui* ees. Kehtiva normingu kohaselt pannakse võrdlussidesõnade *kui* ja *nagu* ning nende ühendite ette koma vaid siis, kui järgnev tarind sisaldab öeldisverbi (pöördelist verbivormi). Vastasel juhul jäetakse koma panemata, kuna tegemist pole kõrvallausega ning komavajadust ei ole, vrd *Poiss on tugev kui karu; Sadas vihma, kui tagasi tulin.* (Erelt 2006: 144)

Juhul *kui* võrdlussidesõna *kui* alustab käändelise verbivormiga tarindit, on komakasutus *kui* ees vaba. Siiski on eelistatud komata kasutus, kui võrreldakse *da*-infinitiiviga väljendatud tegevusi, nt *Seda on kergem öelda(,) kui teha.* Muudel juhtudel on eelistatav pigem komaga kasutus, nt *Ma ei pea tegema muud, kui korralikult harjutama ja täiest jõust mängima.* (Erelt 2006: 144) Seega, 57. ja 59. näitelause peaks *kui* ees olema koma, 58. mitte. 57. ja 59. lauses on teine hindaja selle koma lisanud ning teinud

normingukohase paranduse. 58. lauses on tegu võrdlusega ning kehtiva normingu järgi seal *kui* ees koma ei peaks olema. Nii on ka teine hindaja arvanud. Kirjutajate ja esimeste hindajate probleemi *kui* ette komapanekul põhjustas tõenäoliselt ebaselgus *kui* kirjavahemärgistamise mõneti keerulises reeglistikus. Tõenäoliselt on osalauaset raskem märgata, kui kõrvallause alguses paiknev *kui* esineb lauses, kus liitajavormist puudub abiverb *olema*, nt *Kahju jäi väiksemaks, kui hinnatud (= kui oli hinnatud)*. Koma jäetakse aga *kui* ette panemata tegusõna käändeliste vormide puhul, nt *Seda on kergem öelda kui teha*, siiski ei tohiks käändeliste vormide komastamist veaks pidada, nt *Ründe korral on õigem telefonist loobuda(,) kui end ohtu seada*.

Sagedaseks kahtluskohaks *kui/nagu* komastamisel on võrdlustarindid, kus võrdlussõna paikneb lause algul, nt *Nagu kõik koduloomad vajavad hoolitsust ka kassid*. Kõrvallause puudumise tõttu ei ole eelnevas lauses koma vajalik, siiski tekitab võrdlussõna paiknemine lause alguses verbi ees pausi ning sellest tulenevalt soovi lause komastada: *Nagu kõik koduloomad, vajavad hoolitsust ka kassid*. Ilmtingimata tuleb taolised juhud komastada, kui öeldis on olemas, nt *Nii nagu kirjutaja või vastuvõtja vajalikuks peab, võib ta siin toimida*. (Erelt 2006: 143–144; Mund, Raadik 2006: 158–159) Koma *kui* ja *nagu* ees on sagedaseks probleemiks ka õpilastöodes. Segadust tekitavad ilmselt mõneti raskesti mõistetavad reeglid, millal on komakasutus *kui* ja *nagu* ees vaba ning millal mitte. (Habicht 2014: 6)

KOKKUVÕTE

Siinses magistritöös käsitleti eesti keele riigieksamitööde õigekeelsusvigadesse suhtumise erinevusi hindajate lahknevate veaotsustuste põhjal.

Taustaks tutvustati eesti keele riigieksami olemust ning eesti kirjakeele normi seost emakeele riigieksamiga. Lisaks tutvustati teoreetilise tausta loomiseks analoogia põhitõdesid. Analüüs koostati riigieksamite korpus (<https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>) olevate kirjandite põhjal (2012. aastast 250 kirjandit ning 2014. aastast kõik praeguseks sisestatud 151 kirjandit).

Töö eesmärgiks oli analüüsida eesti keele riigieksami õigekeelsusvigade esimese ja teise hindaja paranduste erinevusi ning arutleda selle üle, mis võivad olla hindamisotsuste lahknemise põhjused. Niisiis oli kesksel kohal õpetaja-hindaja vaatenurk õigekeelsusküsimustele. Tööl oli ka keelekorralduslik eesmärk: sagedamate probleemsete juhtumite variatiivsuse korral ESi keeleteoimkonnale rõõpsuste aktsepteerimiseks ettepanekuid teha. Lisaks selgitatati välja, kui paljudel juhtudel on väär parandus jäänud eksamitöös viimaseks paranduseks ning kui paljudel juhtudel on teine hindaja esimese hindaja väärrotsuse korrigeerinud.

Erinevusi analüüsiti neljast materjali analüüsil eristunud nähtustevaldkonnast lähtudes: algustäheortograafia, kokku- ja lahkukirjutamine (selle all eraldi alajaotises *võib-olla* / *võib olla* kokku- ja lahkukirjutamise erinevused), morfoloogia ning interpunktsioon.

Vaadeldud riigieksamitööde esimese ja teise hindaja paranduste erinevusi ilmnes kõigis nimetatud valdkondades, enim, 33 korral, interpunktsiooni valdkonnas. Interpunktsiooni valdkonna vigadesse suhtumist vaadeldi liitlause, selle all eraldi rindlause ja põimlause kirjavahemärgistamisel. Põimlause kirjavahemärgistamise all analüüsiti omakorda kõrvallause kirjavahemärgistamisse suhtumise erinevusi. Lisaks leidsid käsitlemist lauselühendiga lause; ühendsidendiga lause ja *kui* kirjavahemärgistamise paranduste

erinevused. Jaotised ja alajaotised moodustati hindajatele probleeme valmistanud interpunktsioonivaldkondade põhjal.

Enim tekitasid interpunktsiooni valdkonnas vigadesse suhtumise erinevusi põimlausete alajaotises käsitletud kõrvallausete juhtumid, kokku kaheksal korral (vt näited 44–48). Seitsmel juhul olid hindajad paranduste tegemisel eri meelel lauselühendiga lause kirjavahemärgistamisel (vt näited 49–52), kuuel korral erines interpunktsioonivigadesse suhtumine põimlause kirjavahemärgistamisel (vt näited 41–43). Viiel korral lahknesid hindajate seisukohad ühendsidendiga lause kirjavahemärgistamisel (vt näited 54–56) ning neljal korral tekitas lahkarvamusi *kui* kirjavahemärgistamine (vt näited 57–59). Kolmel juhul olid hindajate seisukohad erinevad rindlause kirjavahemärgistamisel (vt näide 40). Viimasel parandamisel jäid õpilase kahjuks selles rubriigis analüüsitud ühendsidendiga lausete parandused (vt näited 54–56). Ülejäänud juhtudel õpilase kahjuks parandusi ei tehtud ning teine hindaja suutis normingujärgsed variandid tuvastada.

Kokku- ja lahkukirjutamisel lahknesid hindajate otsused 26 korral. Kõige rohkem lahkarvamusi (kaheksal korral) tekkis hindajatel substantiivide kokku- ja lahkukirjutamisel. Seitsmel substantiivide kokku- ja lahkukirjutamise vigade hindamise juhul jäid lõplikuks normingupärased parandused. Ühel juhul jäi substantiivide kokku- ja lahkukirjutamise vallas viimaseks paranduseks norminguga vastuolus olev variant ehk parandus tehti õpilase kahjuks (vt näide 17). Sõnade *võib-olla* / *võib olla* kokku- ja lahkukirjutamise parandamine tekitas vigade märkimisel erinevusi neljal korral, neist kolmel korral oli teine hindaja teinud normingujärgse paranduse ning ühel juhul ei olnud kolm erinevat keelekasutajat (eksaminand ning kaks hindajat) suutnud normingujärgse variandini jõuda. Seejuures ei olnud ka viimati nimetatud juhul tegemist õpilase kahjuks parandamisega, sest õpilanegi ei olnud normingujärgset varianti kirjutanud. Täpsemalt, ühel juhul ei aktsepteerinud teine hindaja eksaminandi kirjutatud ja esimese hindaja aktsepteeritud varianti, kuid ei jõudnud ka ise normingujärgse variandini (vt näide 33).

Nii adpositsioonide, adverbide kui ka pronoomenite kokku- ja lahkukirjutamisel lahknesid esimese ja teise hindaja arvamused kolmel korral. Adpositsioonide, adverbide ja pronoomenite kokku- ja lahkukirjutamise vigadesse suhtumisel jäid viimaseks variandiks teise hindaja pakutud normingujärgsed variandid, seega normingust hälbivaid parandusi neis rubriikides viimasel hindamisel ei toimunud. Verbide kokku- ja lahkukirjutamise parandamisel erinesid hindajate parandused kahel korral, mõlemal juhul tegi teine hindaja normingujärgse paranduse ning õpilase kahjuks parandusi ei tehtud.

Õigekeelsusvigade parandamisel lahknesid esimese ja teise hindaja parandused ka algustäheortograafia ja jutumärkide kasutamise puhul, kokku 11 korral. Enim erinevusi põhjustas kohanimelise täiendiga ühendite õigekiri, nt *Vene rulett*, *Mulgi kuub*, *Eesti arstid*, *Soome kelk*. Samuti tekitas ebakõlasid asutuste ja virtuaalüksuste nimede ortograafia, nt *Reformierakond*, *Youtube*.

Erinevusi algustäheortograafia vigade parandamisel oli märgata ka aunimetuste ja tiitlite õigekirjas, nt *aasta ema*. Neil juhtudel eksaminandi kahjuks lõplikku parandust ei tehtud ning teine hindaja suutis kõigil juhtudel normingujärgse variandini jõuda. Ühel juhul ei leidnudki kolm erinevat keelekasutajat (kaks hindajat ning eksaminand) kirjakeele normi kohast varianti ühendis *araabia maad*. Seejuures ei toimunud õpilase kahjuks parandamist, sest ka õpilane ei olnud normingujärgset varianti kasutanud. Küll aga toimus algustäheortograafia ja jutumärkide kasutamise rubriigis analüüsitud ühel juhul viimase parandusvariandina teise hindaja poolt õpilase kahjuks parandamine. Lause autori kirjutatud normingujärgset varianti, telesaate pealkirja "*Aktuaalne kaamera*", aktsepteeris ka esimene hindaja, kuid teine hindaja tegi kirjakeele normist hälbiva paranduse ning nii jäi kehtima õpilase kahjuks tehtud parandus: "*Aktuaalne Kaamera*". Hindajate erinev otsus tuli välja ka sarja "*Top Gear*" pealkirja kirjutamisel. Esimene hindaja aktsepteeris eksaminandil kasutatud läbiva suurtähega kuju *Top Gear*. Teine hindaja aktsepteeris eelmise hindaja aktsepteeritud läbiva suurtähe kasutamist, kuid lisas ka jutumärgid ning märkis jutumärkide puudumise õigekeelsusveaks. Jutumärkide kasutamise vigadesse suhtumise erinevusi tuli välja kolmel korral.

Morfoloogia valdkonnas täheldati vigadesse suhtumise erinevusi neljal korral. Lahkarvamusi põhjustas verbi *naasma* muutmisviis, mille puhul üks hindajaist aktsepteeris normingust häälbivat vokaaltüvelist varianti *naasetakse*, teine pidas õigeks normingupärast vormi *naastakse*. Samuti põhjustas morfoloogia valdkonnas veaks märkimise erinevusi *lik*-liitelise omadussõna käänamine. Üks hindajaist aktsepteeris eksaminandi kirjutatud partitiivikuju *pessimistliku*, teine hindaja tegi normingukohase paranduse: *pessimistlikku*. Veaks märkimise erinevus esines ka täiendina kasutatud ühendverbivormi *välja valitud* käänamisel, kus esimene hindaja luges õigeks kirjandikirjutaja eelistatud osastavavormi *välja valitut*, teine hindaja tegi normingukohase paranduse: *välja valitud*. Kõigil juhtudel, kus morfoloogiavigadesse suhtumine erines, jäid lõplikuks normingujärgsed parandused ning õpilase kahjuks parandusi ei tehtud.

Läbi vaadatud tööde hulgas esines esimese ja teise hindaja vahel lahkarvamusi õigekeelsusvigadesse suhtumisel kokku 74 töös ehk protsentuaalselt oli lahkarvamusi õigekeelsusvigade märkimisel 18,45%-s töödest. Kõigist siinses töös analüüsitud juhtudest jäid õpilase kahjuks tehtud otsused viimaseks paranduseks seitsmel korral (vt näited 7, 17, 54–56). Normingujärgse variandini ei suutnud eksaminand ega kumbki hindaja jõuda kahel juhul (vt näited 4 ja 33).

Analüüsist jäeti välja selged hooletus- ja ümberkirjutamisvead, milles hindajate parandused erinesid, nt *poliseile* ~ *politseile*. Samuti ei analüüsitud juhtumeid, kus kumbki hindaja ei olnud viga märganud, kuid kehtiva kirjakeele normingu järgi viga esines. Siinse töö analüüsiosas ei esitatud korduvaid näiteid sarnastesse vigadesse suhtumise kohta, kuid kokkuvõtte tegemisel neid arvestati.

Hindajate paranduste erinevuste põhjuseks võis enamasti lugeda eesti õigekirjareeglite mõnetist keerukust, mistõttu tõlgendatakse kehtivaid reegleid erinevalt. Kõige probleemsetemaks kujunesid siinses töös vaadeldud materjali põhjal kirjavahemärkide reeglistik ning kokku- ja lahkukirjutamisvaldkond. Samuti põhjustas eriarvamusi analoogia mõju, mida täheldati kõigis siinses töös analüüsitud valdkondades. Mõningad erinevused (eriti kokku- ja lahkukirjutamisel) tekkisid sellest, et hindajad ei olnud kursis

viimaste normingumuutustega või tõlgendasid praegu kehtivat normingut erinevalt. Niisiis tuleks hindajaid pidevalt koolitada, et neid ESi keeleteoimkonna otsustega paremini kursis hoida.

Analüüsitud materjali hulgas ei täheldatud juhtumeid, kus eksamitööde hindajad oleksid parandamisel sümptomaatiliselt kirjakeele normingust kõrvale kaldunud, ning seetõttu ei olnud siinse töö tulemusena võimalik teha konkreetseid ettepanekuid kehtiva normingu muutmiseks. Siiski tuleks keelekorraldajatel tegelikku keelekasutust siinses töös analüüsitud mitmetise tõlgendusega juhtudel järjepidevalt jälgida ning soovitatavalt ka nii õpilastele-õpetajatele kui ka keeleüldsusele keerukalt tõlgendatavaid ja probleeme tekitavaid õigekirjareegleid pidevalt meelde tuletada.

Uurijana valmistas mõningast pettumust, et probleemseid kohti analüüsitud materjali hulgas sedavõrd vähe oli. Tulevase pedagoogina ja ühiskonnaliikmena valmistasid aga uurimistulemused pigem rõõmu, sest üldjuhul leiavad õigekeelsusprobleemid lahenduse ja probleemseid juhtumeid oli prognoositust vähem.

KIRJANDUS

Anttila, Raimo 1977. Trends in Linguistics. State of the Art Reports. Analogy. New York: Mouton Publishers

Bybee, Joan 2010. Language, Usage and Cognition. United Kingdom: Cambridge University Press.

Campbell, Lyle 2004. Historical Linguistics: An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Ehala, Martin 2012. Keeleuuendamise piirid ja analoogia. – Emakeele Seltsi aastaraamat 58. Tallinn, lk 9—29

eki.ee = Eesti Keele Instituudi keelenõuvakk.

<http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=4&act=2&vld=42>

EKK 2000 = Erelt, Mati, Tiiu Erelt, Kristiina Ross. Eesti keele käsiraamat 2000. 2., täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

EKR 2007 = Euroopa Keeleõppe Raamdokument 2007: õppimine, õpetamine ja hindamine. Tartu: Haridusministeerium.

emakeeleselts.ee = Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts www.emakeeleselts.ee
Vaadatud 15.04.2015

EMMA korpus = Emakeeleõppija korpus. <https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>

Erelt, Tiiu 2000. Mis on eestlasele eesti morfoloogias raske? – Keelenõuanne soovitab II. Koost. ja toim. Tiiu Erelt ja Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 49–86.

Erelt, Tiiu 2002. Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Erelt, Tiit 2005. Eesti ortograafia. Neljas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Erelt, Mati 2006. Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused. Tartu.

ESk otsus = Emakeele Seltsi keeleteimkonna otsused

<http://www.emakeeleselts.ee/keeleteimkond.htm>.

ESk kiri = Eesti keele riigieksami (kirjandi) ja analoogilist laadi eksamiosade keelevigade hindamisest 2011. Kiri Riiklikule Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele osakonnas

GRÕK 2012 = Gümnaasiumi riiklik õppekava

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014018>. Vaadatud 02.05.2015

Habicht, Külli 2006. Meie muutuv kirjakeel. Oma Keel 1: 12—19.

Habicht, Külli 2013. Keelenõu õpetajatele. Koolitusmaterjal. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele osakonnas.

Habicht, Külli 2014. Keelenõuanded eesti keele riigieksami vaatepunktist.

Koolitusmaterjal. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele osakonnas.

Habicht jt = Habicht, Külli, Leelo Keevallik, Ilona Tragel 2006. Keele muutumine kasutuskontekstis. – Keel ja Kirjandus 8, 609–625.

Hennoste, Märt 2011. Uus eesti keele riigieksam. Üldinfo. – Õpetajate Leht 21. oktoober., nr 38.

Hennoste, Tiit 2012. Las kirjand sureb rahus. – Õpetajate Leht 2. märts., nr 8.

Hint, Mati 1998. Häälikutest sõnadeni: eesti keele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Hint, Mati 2004. Keel on tõde on õige ja vale. Tartu: Ilmamaa.

Innove 2014 = Eesti keele riigieksami eristuskiri. Riigieksamite materjalid 2014.

http://www.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2014/Eesti%20keel/RE_eesti%20keel_eri_stuskiri.pdf. Vaadatud 04.05.2015 ja 05.05.2015

Itkonen, Esa 2005. Analogy as Structure and Process: Approaches in linguistics, cognitive psychology and philosophy science. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Karnö, Siim 2013. Eesti normikirjakeele probleemsete verbivormide kasutamine internetikeeles. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele osakonnas

Keeleseadus 2011 = Keeleseadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/118032011001>
Vaadatud 02.05.2015

Kraska-Szlenk, Iwona 2007. Analogy: the relation between lexicon and grammar. Warsaw University.

Lepajõe, Kersti 2011. Kirjand kui tekstiliik: riigieksamikirjandite tekstuaalsed, retoorilised ja diskursiivsed omadused. Doktoritööde sari. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Lõhmus, Alo 2012. Kirjandi asemele uut tüüpi eksami seadmine kisub kafkalikku absurdi. – Maaleht 19.jaan. <http://maaleht.delfi.ee/news/maaleht/uudised/kirjandi-aselele-uut-tuupi-eksami-seadmine-kisub-kafkalikku-absurdi?id=63791814>. Vaadatud 29.03.2015.

Mund, Argo 2004. Päev-päevalt, päevast päeva, päevpäevaline, päev päeva kannul.... – Keelenõuanne soovitab 3. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 159—162.

Mund, Argo, Raadik, Maire 2008. Komaga ja komata. – Keelenõuanne soovitab 4. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 147–163.

Mäearu, Sirje 2005. Mida keelenõuandest küsitakse? – Keel ja õigus. Temaatiline valik Õiguskeeles aastatel 2000–2004 ilmunud kirjutistest. Tallinn: Eesti Õiguskeele Keskus, lk 169–185.

Päevakera blogi = Päevakera blogi. <http://www.paevakera.ee/blogi/>

Pürjema, Inger 2014. Kokku- ja lahkukirjutamise probleemid riigieksamitöodes. Magistritöö. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele osakonnas

Reins 2014 = 2014. aasta eesti keele riigieksamist.

http://www.innove.ee/UserFiles/Riigieksamid/2014/Eesti%20keel/eesti%20keele%20REINS%202014_luhianaluus.pdf

Tomasello, Michael 2005. Constructing a language: a usage-based theory of language acquisition. Paperback edition. Harvard: Harvard University Press.

Vaaks, Katrin 2011. Adverbide kokku- ja lahkukirjutamise probleemid eesti kirjakeeles. Bakalaureusetöö. Käsikiri Tartu ülikooli eesti keele osakonnas

Valdkonnaraamat = Gümnaasiumi valdkonnaraamat. Eesti keel ja kirjandus.

http://www.oppekava.ee/index.php/G%C3%BCmnaasiumi_valdkonnaraamat_EESTI_KEEL_JA_KIRJANDUS Vaadatud 11.04.2015

Veismann, Tiina 2012. Emakeele eksami uus vorm süvenemist ei soosi. Õpetajate Leht 21. juuni

Vääri, Eduard 1980. Eesti keele õpik keskkoolile. 10. trükk. Tallinn: Valgus.

SUMMARY

The matter analyzed in the present master's thesis was the different attitude towards the grammar mistakes made in the Estonian language final examination based on the assessors' discrepant decisions.

The essence of the Estonian language final examination and its connection to the Estonian literary language was also introduced as background information. In addition to that, the main facts about analogy were also talked about. The analysis is based upon the essays found in the final examination corpus (<https://korpused.keeleressursid.ee/emma/>) (250 essays from 2012 and 151 essays which have been added so far from 2014).

The aim of the thesis was to analyze the differences of the ways grammar mistakes were corrected or not corrected by the first and second assessor and to discuss what exactly might be causing those discrepancies. Therefore, the teacher-assessor's point of view towards grammar mistakes had a central role. The thesis also had a language planning purpose, that is to give suggestions to the *Emakeele Selts*'s language department about accepting parallelisms when it comes to the more occurring problematic cases. Another instances clarified were how many times the final wrong correction was the last one made when assessing the examination paper and how many times the second assessor had corrected the wrong correction made by the first assessor.

Four different subject field occurrences were analyzed in the present thesis: capitalization, solid and separate writing (with a special subsection for the differences in solid and separate writing of *võib-olla* / *võib olla*), morphology and interpunction.

The differences of the mistakes corrected by the first and second assessor belong to all aforementioned subject fields. The most instances, 33, occurred in the subject field of interpunction. In solid and separate writing, the assessors' decisions were different in 26 instances. When correcting spelling mistakes, discrepancies were found as well in the way the first and the second assessor had corrected mistakes in capitalization and

quotation marks; altogether 11 times. As for morphology, differences when correcting certain mistakes were found four times.

The author of the final thesis found assessor discrepancies in 74 different final examination papers. Therefore, discrepancies in assessing grammar and spelling mistakes were found in 18.45% of the papers analyzed. From all of the papers analyzed, the final decisions made when correcting the grammar mistakes were not in favour of the student seven times (see examples 7, 17, 54–56). Two times neither the examinee or neither of the assessors managed to come up with the correction which is in accordance with the known norms (see examples 4 and 33).

Most of the times the differences in the way the assessors corrected certain mistakes were due to the complexity of the Estonian language spelling rules which can sometimes be understood differently. According to the examination papers analyzed in the present thesis, the punctuation mark and solid and separate writing rules were the most problematic. Differences in opinion were also caused by analogy. It was observed in every subject field analyzed in this thesis. Some discrepancies (especially in solid and separate writing) were caused by the fact that the assessors were not familiar with the latest changes in grammar and spelling rules or they had understood the specific valid rules differently. Therefore, the assessors should be trained accordingly to make sure they are always acquainted with the changes made in grammar and spelling rules.

No instances were found in the analyzed examination papers where one could see that the assessors had made symptomatic errors when correcting certain mistakes. On account of this, as a result of the present thesis, no concrete suggestions can be made about changing the rules which are valid right this moment. Nevertheless, language planning specialists should monitor the problematic linguistic performances analyzed in this thesis and constantly remind the intricate and problematic grammar and spelling rules to students, teachers, as well as the general public.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina

Siim Karnö

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 21.08.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Eesti keele riigieksami õigekeelsusvigade esimese ja teise hindaja õigekeelsusvigade märkimise erinevused,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on

Külli Habicht,

(juhendaja nimi)

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2015 (*kuupäev*)

